

Paula Seitamo

KITTILÄN IHMISET RY EETTISENÄ
MATKAILUKONSEPTINA

Pro gradu -tutkielma

Matkailututkimus

Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kittilän ihmiset ry eettisenä matkailukonseptina

Tekijä: Paula Seitamo

Koulutusohjelma/oppiaine: Matkailututkimus

Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Licensiaatintyö__

Sivumäärä: 71

Vuosi: Kevät 2013

Tiivistelmä:

Tutkimuskohteeni on Kittilän ihmiset ry:n toiminta, jonka väitän edustavan eettistä matkailukonseptia. Kittilän ihmiset ry on maaliskuussa 2009 perustettu yhdistys, jonka tarkoituksena on järjestää kittiläläisille ikäihmisille virkistyslomia Levin matkailukeskuksessa. Lomien osallistujille matkat, majoitus, ruokailut ja ohjelma ovat ilmaisia. Lomat järjestetään pääsääntöisesti matkailusesongin ulkopuolisena aikana. Yhdistyksen toiminta rahoitetaan jäsenmaksutuotoilla ja lahjoituksilla, ja merkittävä tuki saadaan vapaaehtoisena talkootyönä.

Kittilän ihmiset ry:n kaltaista, vapaaehtoistyöhön perustuvaa ja muista matkailukonsepteista poikkeavaa matkailutoimintaa ei ole aiemmin tutkittu. Hahmotan Kittilän ihmiset ry:n toimintaa vapaaehtoistyönä, ja analysoin sitä matkailun etiikan viitekehyksen avulla, jossa Maussin lahjan käsite näyttelee keskeistä roolia. Tutkimukseni keskittyy selvittämään, millaisia eettisiä ulottuvuuksia Kittilän ihmiset ry:n toimintaan liittyy ja millä tavalla eettiseen matkailuun kuuluva kaikkien osapuolten hyötyminen toteutuu toiminnassa.

Tutkimukseni aineisto koostuu Kittilän ihmiset ry:n perustajan, lahjoittajan sekä kahden vapaaehtoistyöntekijän haastatteluista. Haastattelujeni analysointimetodina käytän diskurssianalyysia, jossa tukeudutaan konstruktionistiseen näkökulmaan. Diskurssianalyysi on kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.

Kittilän ihmiset ry:n toiminnan eettisiä ulottuvuuksia ovat sen altruistisuus, sitoutumattomuus esimerkiksi uskontoon tai politiikkaan ja tasa-arvoisuus. Yhdistyksen konseptiin pätee utilitarismin periaate: suurin määrä hyvää suurimmalle osalle ihmisiä. Kittilän ihmiset ry:n toiminnasta hyötyvät kaikki siihen osaa ottavat. Lahjan vastavuoroisuus ja vapaaehtoistyöhön kuuluva palkkio myös toteutuvat toiminnassa. Vapaaehtoistyöntekijät ja lahjoittajat saavat tekemästään työstä vastalahjaksi hyvää mieltä, merkitystä elämään, julkisuutta, hyvää imagoa ja pr:ää.

Tutkimukseni yhteiskunnallinen tavoite on eettisen matkailun tuominen yhä suuremman ihmisjoukon tietoisuuteen. Kittilän ihmiset ry:n konsepti voi olla esimerkkinä muualla järjestettävälle, samantyyppiselle toiminnalle. Samanlaisella eettisellä konseptilla voi järjestää lomiamyös muille kohderyhmille. Kittilän ihmiset ry:n toimintaa olisi mielenkiintoista tutkia eettisen matkailun viitekehyksen avulla myös lomille osallistuvien ikäihmisten näkökulmasta.

Avainsanat: Etiikka, matkailu, lahja, vapaaehtoistyö, diskurssianalyysi, Kittilän ihmiset ry

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	4
1.1 Etiikka ja moraali.....	5
1.2 Aiempi tutkimus matkailun etiikasta.....	8
1.3 Tutkimustehtävä	9
1.4 Aineistot ja menetelmät	10
1.5 Tutkijan paikantaminen	11
1.6 Tutkielman kulku.....	11
2 EETTINEN MATKAILU	12
2.1 Etiikan teorioita	12
2.2 Eettinen matkailu.....	20
2.3 Vapaaehtoistyö eettisenä matkailuna.....	22
2.4 Maussin teoria lahjasta	25
3 DISKURSSIANALYYSI.....	30
3.1 Aineistona haastattelut.....	30
3.2 Diskurssianalyysi.....	33
4 TOIMINNAN EETTISET ULOTTUVUUDET	40
4.1 Altruismi.....	40
4.2 Sitoutumattomuus	42
4.3 Tasa-arvo	44
5 HYÖTYÄ KAIKILLE?.....	45
5.1 ”Aina ensisijaisesti on Levi ja turistit”	45
5.2 Hyötyä paikallisille	46
5.3 Hyötyä yrityksille	49
5.4 Hyötyä esimerkkinä.....	51
6 PYYTEETÖN LAHJA?	54
6.1 Vapaaehtoisuuden palkkio.....	54
6.2 Oikea muoto auttamiselle	57
6.3 Hyvää peeärrää	58
6.4 Yhteiskunnallinen merkitys.....	60
7 YHTEENVETO	62
8 KIITOKSET	67
LÄHTEET	68

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani on *matkailun etiikan* tutkimusta. *Etiikka* on filosofian ala, joka käsittelee moraalisia ongelmia ja ratkaisuja (Fennell, 2000, Holdenin, 2005, s. 186 mukaan). Airaksisen (1987, s. 10) mukaan modernin etiikan, eli *moraalifilosofian* käsittelemät asiat ovat usein aivan tavallisia arkipäivän ongelmia, joihin on jo olemassa erilaisia vastausehdotuksia. Näiltä vastausehdotuksilta, vakuutteluilta tai vakaumuksilta, puuttuu kuitenkin usein perusteet. Moraalifilosofia pyrkiikin hakemaan näitä perusteluja ”käsitteellisen ja teoriapitoisen ajattelun avulla, hylkäämättä silti tervettä järkeä, arkielämän kokemuksia ja ihmisten tunteita.”

Holdenin (2005, s. 181-182) mukaan eettisyyttä on alettu painottaa matkailussa viime vuosina yhä enemmän. Vähitellen on huomattu, että esimerkiksi jotkut matkailukäyttäytymisen muodot voivat vahingoittaa vakavasti ympäristöä. Myös yritysmaailmassa on alettu korostaa yrityksen sosiaalista vastuuta pelkän taloudellisen tuloksen sijaan, ja yksittäisten matkailijoiden matkailukäyttäytymistä on alettu arvostella muun muassa vaatimalla vähentämään matkailua tai kehottamalla matkailemaan lähempänä kotia. Airaksisen (1987, s. 19) mielestä käytännöllisen etiikan keskustelu koskeekin aina vain osaa kunkin ajan ja yhteiskunnan todellisista ongelmista. Vaikka koko elämänpiiriä voisi lähestyä etiikan avulla, osa elämästä jää moraalisen pohdinnan ulkopuolelle. Käytännön moraalikysymykset nousevat esiin aina sieltä, missä ihminen on ahdistuneimmillaan. Matkailu ja siihen liittyvät ongelmat vaativat moraalista pohdintaa.

Tutkimuskohteeni on *Kittilän ihmiset ry:n* (jatkossa Kittilän ihmiset) vapaaehtoistyöhön perustuva toiminta, jonka väitän edustavan eettistä matkailukonseptia. Kittilän ihmiset on Kari ja Satu Salosen maaliskuussa 2009 perustama yhdistys. Yhdistyksen tarkoitus on järjestää kittiläläisille ikäihmisille virkistyslomia Levin matkailukeskuksessa Kittilässä, hyödyntäen lähinnä matkailusesongin ulkopuolista aikaa ja vapaaehtoistyövoimaa. Alaikäraja lomalaisille on pääsääntöisesti 75 vuotta. Lomilla käytetyt kuljetus-, majoitus-, ruokailu- ja ohjelmapalvelut yhdistys saa niiden tarjoajilta joko ilmaiseksi tai omakustannehintaan, ja lomien osallistujille kaikki palvelut ovat ilmaisia. Kittilän ihmisissä oli vuoden 2011 lopussa 558 jäsenmaksun maksanutta jäsentä. Lisäksi lukuisat yritykset sekä Kittilän kunta ja seurakunta tukevat toimintaa taloudellisesti. Yhdistyksen toiminta rahoitetaan

jäsenmaksutuotoilla ja lahjoituksilla, ja merkittävä tuki saadaan vapaaehtoisena talkootyönä. (Kittilän ihmiset ry.)

Kittilän ihmisten kaltaista, vapaaehtoistyöhön perustuvaa ja muista matkailukonsepteista poikkeavaa matkailutoimintaa ei ole aiemmin tutkittu. Tutkimuksia on tehty esimerkiksi vapaaehtoismatkailusta, jossa yksityinen ihminen matkustaa ulkomaille tekemään vapaaehtoistyötä jonkin järjestön avustuksella. Kittilän ihmisten toiminta eroaa tällaisesta vapaaehtoismatkailusta. Yhdistyksen konseptissa tarkasti määritelty kohderyhmä (Kittilän ikäihmiset) matkustaa vapaaehtoisvoimin ja lahjoitusten avulla toteutetulle, ilmaiselle virkistyslomalle matkailukeskukseen. Tutkimukseni keskittyy hahmottamaan Kittilän ihmisten toimintaa eettisenä matkailukonseptina erityisesti vapaaehtoistyöntekijöiden ja lahjoittajien näkökulmasta.

Tutkimusta tehdessäni ja siitä ystäville kertoessani huomasin usein, kuinka jo termi ”eettinen matkailu” aiheutti kuulijoissa hämmennystä. Tiedostetaanko yleisesti mitä etiikka ja eettisyys matkailun kontekstissa tarkoittaa? Eräs tutkimukseni yhteiskunnallinen tavoite onkin eettisen matkailun tuominen yhä suuremman ihmisjoukon tietoisuuteen. Haluan siis herätellä ihmisiä ajattelemaan eettisyyttä matkailussa. Lisäksi minua kiinnostaa, miten eettisyys matkailun kontekstissa, erilaisten ihmisten kohdatessa on ylipäättään mahdollista. Onko täysin eettistä matkailua edes olemassa?

1.1 Etiikka ja moraali

Etiikka ja *moraali* ovat melko vaikeita käsitteitä. Mitä on etiikka, mikä on eettistä ja pätevätkö samat ”etiikan lait” kaikille ihmisille? Onko tällaisia etiikan lakeja edes olemassa? Miten etiikka ja moraali ymmärretään eri kulttuureissa ja voiko tässä ymmärryksessä olla eroja myös samaa kulttuuria edustavien ihmisten kesken? Smithin ja Duffyn (2003, s. 13) mukaan sitä, mikä on tai ei ole eettinen asia, ei voi tarkasti eritellä. Jonkin asian eettisyyden voi ymmärtää vasta tutustumalla sen sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Ei siis ole olemassa mitään universaalisti pätevää ajatusta siitä, mitä on eettisyys tai etiikka. Eettisyys määritellään aina tapauskohtaisesti ja sama asia voi olla toisen mielestä eettinen, toisen mielestä taas ei. Etiikka

ja eettisyys ovat myös vahvasti sidoksissa ihmisten arvoihin ja arvostuksiin.

Myös Airaksisen (1987, s. 10-12) mukaan moraali on aina yhteiskunnallisesti ja historiallisesti määräytynyttä. Etiikka on osa ihmisen elämää, eikä ole elämää ilman yhteiskuntaa, sen politiikkaa, lakeja, tapoja ja historiaa. Moraalifilosofia on kulttuuria, ja sen ongelmat kuuluvat myös retoriikan alaan, koska eettisistä ongelmista keskusteleminen on suostuttelua ja toisen ihmisen mielipiteeseen vaikuttamista. Retoriikan tulee kuitenkin jättää tilaa myös loogiselle argumentaatiolle. Moraalifilosofian pohtimat ongelmat ovat usein sekä yksityiskohtaisia että syvällisiä, ja lopullisen totuuden tai edes pysyvän yksimielisyyden saavuttaminen näihin kysymyksiin on hankalaa.

Etiikka ja moraali sekoitetaan usein keskenään. Guy (1990, Fennellin, 2006, s. 55 mukaan) uskoo, että etiikka ja moraali tarkoittavat periaatteessa samaa etiikan ollessa peräisin Kreikan kielestä ja moraalisuuden kehittyneen Latinasta. Toisille niiden välillä on kuitenkin eroa. Etiikka nähdään yleensä systemaattisena yleisenä tieteenä siitä, mikä on oikea tai väärä tapa toimia, kun taas moraali viittaa käyttäytymisen muotoihin ja toiminnan sääntöihin. (Fennell, 2006, s. 55.) Millerin (1991, s. 12, Fennellin, 2006, s. 55 mukaan) mukaan etiikka on yksinkertaisesti moraalien filosofista tutkimista, tutkimusta, joka auttaa meitä ymmärtämään käyttäytymisen ja toiminnan perusteet. Rayn (2000, s. 241, Fennellin, 2006, s. 57 mukaan) mukaan taas etiikka on niiden sääntöjen, standardien ja periaatteiden tutkimista, jotka määrittelevät oikean toimintatavan yhteiskunnan jäsenten välillä. Tällaiset periaatteet perustuvat moraalisiin arvoihin.

Etiikka on filosofian ala, joka sisältää 2500 vuotta vanhaan dialogiin perustuvan tietokokonaisuuden. Etiikka tulee Kreikan sanasta *ethos*, tarkoittaen tavanomaista käyttäytymisen muotoa ja pyrkii vastaamaan kysymykseen: mitä yksilön tulisi tehdä ollakseen hyvä? Jotta taas voidaan tietää mikä on hyvää ja eettistä, on määriteltävä mitä tarkoitetaan ”hyvällä”. (Fennell, 2006, s. 54-55.) Sen tietämistä mikä on hyvää tai pahaa vaikeuttaa kuitenkin moraalisten sääntöjen erilaisuus eri kulttuureissa, alueilla ja tilanteissa, koska kulttuuriset vaikutteet ohjaavat toimijoita (Fennell, 2006, s. 56).

Yksi filosofien pääkysymys on, mistä moraali tulee? Tätä on pohdittu Antiikin Kreikan ajoista lähtien ja melko varmasti jo ennemminkin. (Holden, 2005, s. 186.) Moraalin voisi ehdottaa tulevan esimerkiksi uskonnosta, eräänlaisena muotona puritaanisesta kieltolaista (Singer, 1993, Holdenin, 2005, s. 186 mukaan). Monet uskonnot antavatkin käskyjä, joita pitää totella (esimerkiksi kristinuskon kymmenen käskyä). Käytännössä näiden käskyjen noudattaminen on kuitenkin vaikeaa. Suurin osa ihmisistä pitää käskyä ”älä tapa” hyvänä ja moraalisesti oikeana, mutta silti joissain tilanteissa pitäisi tappamista hyväksyttävänä, esimerkiksi jos oman perheen henkeä uhataan. (Holden, 2005, s. 186-187.)

Singerin (1993, Holdenin, 2005, s. 187 mukaan) mielestä onkin parempi kohdella etiikkaa täysin itsenäisenä uskonnosta. Toiset ihmiset perustavat etiikan ja moraalin uskontoon, mutta myös monet ihmiset jotka eivät usko jumalaan, näyttävät toimivan moraalisesti ja eettisesti. Sen sijaan että olisi olemassa moraalisia absoluuttisia totuuksia, moraali voi muuttua ja sillä voi olla vaihtelevat tulkinnat eri konteksteissa ja se, mitä pidetään eettisenä käyttäytymisenä voi muuttua tilanteen mukaan. Näkökulma, jossa eri kulttuurien uskomukset ja arvot ovat erilaisia, mutta eettisesti päteviä, on moraalista relativismia. (Holden, 2005, s. 187.) Kuten moraaliset absoluuttiset totuudetkin, myös moraalinen relativismi on vaikea asia. Pitäisikö esimerkiksi eettisin perustein kasvissyöntiä suosivan ihmisen syödä lihaa ulkomailla? Tai pitäisikö feministin peittää päänsä vieraillessaan maassa, jossa vahva patriarkaalinen kulttuuri vaatii naisia tekemään niin? (Smith & Duffy 2003, Holdenin, 2005, s. 187 mukaan.)

Airaksisen (1987, s. 17) mukaan moraaliongelmat ovat sellaisia älyllisiä haasteita, joiden ratkaisusta ei ole selvyyttä. Ne ovat myös käytännön pulmia, joiden oikeasta tulkinnasta on monia perusteltujakin mielipiteitä ja joiden ratkaiseminen vaatii ponnisteluja. Eettisen ongelman käsitettä käytetään liian yleisesti viittaamaan tilanteeseen, jossa toimitaan väärin. Vaikka tiedetään, että jokin teko on väärin ja epäoikeudenmukainen (esimerkiksi virkamiesten lahjukset) puhutaan eettisestä ongelmasta. Kaksi ongelman käsitettä täytyykin pitää erillään toisistaan: on ongelmia, jotka johtuvat siitä, ettei tiedetä mikä on oikein. Ja on ongelmia, jotka johtuvat siitä, ettei tehdä oikein, vaikka tiedettäisiinkin miten pitäisi toimia.

1.2 Aiempi tutkimus matkailun etiikasta

Eettinen matkailu on moniulotteinen asia. Miten matkailun eettisyyttä voidaan lähestyä? Eettiseen matkailuun liittyen voidaan myös kysyä, tiedostavatko ihmiset mitä se on? Ajattelevatko ihmiset etiikkaa ja eettisyyttä matkaillessaan vieraissa maissa tai kotimaassaan, ja onko etiikalla ja eettisyydellä matkailussa ylipäättään merkitystä tai mahdollisuuksia? Etiikan merkitystä matkailun yhteydessä on alettu pohtia vasta, kun ihmiset ovat alkaneet matkailla yhä enemmän ja myös matkailun aiheuttamat negatiiviset vaikutukset ovat kasvaneet suhteessa matkailijoiden määrään. Etiikan pohtiminen matkailuun liittyen vaikuttaakin olevan yksi postmodernin yhteiskunnan piirteistä.

Fennellin (2006, s. 86) mukaan filosofia antaa mahdollisuuden etsiä tasapainoisempaa kuvaa matkailusta. Filosofia tarjoaa viitekehyksen, jonka kautta ajatella kriittisemmin. Filosofian alana etiikka on tärkeä matkailulle, koska se voi auttaa ymmärtämään mikä on oikein ja hyvää, ja mikä väärin ja pahaa. Mutta on myös tärkeää huomata, että matkailussa on vasta äskettäin alettu kysyä kysymyksiä todella filosofisista lähtökohdista, hyvästä ja pahasta. Fennellin (2006, s. 86) mielestä filosofian vähäinen huomio ei voi jatkua, jos halutaan todella ymmärtää miten etiikka ja filosofia voivat olla apuna matkailun alalla.

Viljanen (2008) on tutkinut kansainvälisen vapaaehtoistyön vaihtosuhtejärjestelmää. Hän pohtii tutkimuksessaan vapaaehtoistyöntekijöiden, työn välittäjätahon ja paikallisjärjestön suhteita ja piirteitä eettisestä näkökulmasta. Aihetta lähestytään kolmen käsitteen: lahjan, uusyhteisön ja vieraanvaraisuuden kautta.

Fennell ja Malloy (2007) ovat kehitelleet *eettisiä koodeja* matkailuun ja pohtivat niiden merkitystä yritys-elämässä ja matkailussa. Yleisesti matkailun eettiset koodit on luotu muuttamaan matkailijoiden tapaa toimia ja vahvistamaan heidän hyvää käytöstään matkalla (Tribe, Font, Griffiths, Vickery & Yale, 2000, Fennellin & Malloyn, 2007, s. 21 mukaan). Eettisten sääntöjen tai koodien pääasiallinen tarkoitus on kannustaa eettiseen käyttäytymiseen. Ihmisten täytyy kuitenkin uskoa eettisiin koodeihin, jotta ne voisivat toimia tarkoituksen mukaisesti ja ihmiset käyttäytyisivät niiden edellyttämällä tavalla.

Fennell (2006, s. 356-357) pohtii teoksessaan *Tourism ethics* muun muassa sitä, miten etiikkaa voidaan käyttää apuna lähestyttäessä kasvavan globalisaation ongelmia. Moraali kuuluu ihmisluontoon, eikä sitä voi pitää erillään päätöksen- tai tutkimuksenteosta. Moraalin on ennemminkin oltava johtavana ajatuksena erilaisia päätöksiä ja tutkimuksia tehtäessä. Fennell (2006) kaipaa kuitenkin teoriaperustaa etiikan pohdinnolle ja sille, miksi etiikka on tärkeää, ja käykin teoksessaan läpi kattavasti erilaisia etiikan teorioita ja niiden soveltamista matkailun kontekstissa. Tärkeä kysymys kuuluu: kuinka etiikka voi auttaa lähestyttäessä matkailuun liittyviä lukemattomia konflikteja, ongelmia ja ristiriitoja (Fennell, 2006, s. 11).

Smith ja Duffy (2003, s. 2) ovat tutkineet matkailun tuloa alueelle ja sen kehittymisen etiikkaa. He esittelevät erilaisia eettisiä diskursseja muun muassa ihmisoikeuksista ja ihmisten hyveistä. Tällaisia diskursseja on voitu käyttää apuna tuotaessa esiin matkailun kehitykseen liittyviä ongelmia. Etiikka ei kuitenkaan ole tarkkoihin sääntöihin pohjautuvaa, eikä se auta ratkomaan helposti erilaisia sosiologisia ongelmia. Etiikka ennemminkin auttaa meitä tulkitsemaan, miksi jokin tilanne tai asia on mielestämme oikein tai väärin ja minkä vuoksi. (Smith & Duffy, 2003, s. 3.)

Erilaiset moraalidiskurssit sopivat eri tilanteisiin, eikä niiden joukossa ole yleispätevää ohjenuoraa kaikkiin tapauksiin. Smithin ja Duffyn (2003, s. 3) mielestä on mahdotonta erottaa etiikka kehityskysymyksestä (*question of development*) yleisesti ja matkailun kehityksestä erityisesti. Kehitys on paljon enemmän kuin taloudellinen prosessi, sitä ohjaavat tietyt ideat, arvot ja normit. Arvojen erot ovat selkeimpiä siellä, missä ”kehittynyt” pohjoinen kohtaa oletettavasti vähemmän kehittyneen etelän. Globalisaation ajassa Smith ja Duffy haluavat valaista modernin, etiikan ja matkailun välisiä suhteita, ja sitä kuinka matkailu usein tuo oman kulttuurinsa arvoja kritiikittömästi kohdealueelleen (Smith & Duffy, 2003, s. 5)

1.3 Tutkimustehtävä

Tutkimuskohteeni on Kittilän ihmisten vapaaehtoistyöhön perustuva toiminta, jonka väitän edustavan eettistä matkailukonseptia. Hahmotan Kittilän ihmisten toimintaa vapaaehtoistyönä, ja analysoin sitä matkailun etiikan viitekehyksen avulla, jossa Maussin lahjan käsite näyttelee keskeistä roolia. Tarkennetut tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia

eettisiä ulottuvuuksia Kittilän ihmisten toimintaan liittyä? Millä tavalla eettiseen matkailuun erityisesti kuuluva kaikkien matkailuun osaa ottavien hyötyminen toteutuu toiminnassa? Miten vastavuoroinen lahja näkyy Kittilän ihmisten toiminnassa? Miten vapaaehtoistyön ulottuvuudet näyttäytyvät Kittilän ihmisten puheissa?

1.4 Aineistot ja menetelmät

Haastattelin tutkimustani varten Kittilän ihmisten perustajaa, lahjoittajajäsentä sekä kahta vapaaehtoistyöntekijää. Pyysin apua haastateltavien hankintaan yhdistyksen perustajilta Kari ja Satu Saloselta. Haastateltavat ovat siis valikoituneet heidän ehdotuksensa perusteella, mikä on voinut vaikuttaa saatuihin haastatteluvastauksiin. Haastateltavat ovat Kittilän ihmisten aktiivisimpia jäseniä. Haastateltavista kaksi halusi esiintyä omalla nimellään: Kittilän ihmisten perustaja Satu Salonen sekä lahjoittajapuolelta Finavian Kari Tohmo, joka on Kittilän lentoaseman päällikkö. Anonymiteetin takaamiseksi muille haastatelluille olen muuttanut heidän nimensä analyysiluvuissa esittelemiini haastattelulainauksiin.

Haastatteluaineistoni analysointimenetelmä on *diskurssianalyysi*, jossa puheen ajatellaan säilyttävän olemassa olevaa tai tuottavan uutta todellisuutta. Puheen ei siis nähdä vain kuvaavan todellisuutta, vaan puhe on tekemistä (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, s.18). Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tukeudutaan konstruktionistiseen näkökulmaan. Diskurssianalyysi voidaan määritellä: ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym., 1993, s. 9-10).” Pyrin havainnoimaan haastatteluaineistostani esimerkiksi ristiriitaisuuksia, ideologisia funktioita ja normaaleina asiantiloina pidettyjä aiheita, eli yleisesti hyväksytyjä diskursseja. Haastattelusta aineistonkeruumenetelmänä ja diskurssianalyysistä metodina kerron tarkemmin luvussa 3.

1.5 Tutkijan paikantaminen

John Triben (2004, s. 57) mukaan tutkijat tulevat aina tietystä kulttuuripiiristä ja heillä on olemassa oma ainutlaatuinen elämänkertansa, sekä omat mielenkiinnon kohteensa ja näkökulmansa asioihin. Ei voi olla olemassa täysin arvovapaata tutkimusta, johon tutkijan tausta ja kulttuuri ei vaikuttaisi. Myös tutkijan ruumiillisuuteen liittyvät asiat, kuten hänen sukupuolensa, luokka, ikä ja etnisyys muovaavat hänen ymmärrystään asioista (Swain, 2004, s. 102).

Oma paikantamiseni tutkijana lähtee siitä, että koko elämänhistoriani, ideologiani ja aatteeni vaikuttavat tekemiini valintoihin tutkimusta tehdessäni. Ne vaikuttavat siihen, minkä aiheen olen valinnut tutkimuskohteekseni, kuinka tätä lähestyn ja tulkiten ja mitä johtopäätöksiä teen tutkimastani aiheesta. Lisäksi ymmärrän sen, että tutkimukseni tulkinnat ja johtopäätökset ovat vain minun omia tulkintojani ja joku muu voisi päätyä saman aineiston analyysissä toisenlaisiin tuloksiin. En pidä omia johtopäätöksiäni absoluuttisen oikeina, ne ovat minun henkilökohtaisesti tekemiäni päätöksiä ja joku muu voisi olla niistä eri mieltä. Myös ylipäättään se, että olen länsimainen, taloudellisesti kohtuullisen hyvin toimeentuleva ihminen, mahdollistaa tutkimuksen teon. Olen etuoikeutettu, minulla on ollut mahdollisuus opiskella ja tehdä tutkimusta. Olen 34-vuotias, valkoihoinen, suomalainen nainen. Kaikki nämä asiat myös vaikuttavat jollain tavalla katsantokantaani.

1.6 Tutkielman kulku

Toisessa luvussa esittelen etiikan teorioita, eettisen matkailun teoriaa, sekä vapaaehtoistyötä esimerkkinä eettisestä matkailusta. Luvun lopuksi avaen Maussin teoriaa lahjasta.

Kolmannessa luvussa kerron haastatteluista aineistonkeruumuotona, sekä analysointimetodistani diskurssianalyysistä. Neljäs, viides ja kuudes luku ovat tutkielmani varsinaisia tuloslukuja, jotka perustuvat Kittilän ihmisissä toimivien haastateltavien haastattelujen diskurssianalyysiin. Seitsemännessä luvussa pohdin tutkimustulosten yhteenvedon lisäksi tutkimukseni mahdollisia sovellutuksia ja jatkotutkimusaiheita.

2 EETTINEN MATKAILU

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Esittelen aluksi erilaisia etiikan teorioita, minkä jälkeen kerron eettisen matkailun teoriasta. Kolmannessa alaluvussa kuvaan vapaaehtoistyötä esimerkkinä eettisestä matkailusta, ja lopuksi esittelen Maussin teoriaa lahjasta.

2.1 Etiikan teorioita

Miten ja millä perusteella ihmiset toimivat eettisesti? Mistä ihmisten moraali ja etiikka kumpuavat – biologiasta, sosiaalisista lähtökohdista vai jostain muualta? Aloitan ihmisten eettisen toiminnan perusteiden tarkasteluni hieman etiikan teorioiden ulkopuolelta, biologiasta, minkä jälkeen käsittelen tarkemmin muutamia etiikan teorioita.

Fennellin (2006, s. 23) mukaan yksi kestävimmistä teemoista yritettäessä ymmärtää ihmisluontoa on ollut kysymys siitä, olemmeko lajina myötäsyttyisesti itsekkäitä oman edun tavoittelijoita, vai yhteistyökykyisiä. Näistä itsekeskeisyys -traditio on ollut vallalla sekä filosofiassa että tieteessä, ja sekä itsekeskeisyyttä että oman edun tavoittelua on pidetty tärkeinä ihmisluonnon piirteinä (Griffin, 1997, Fennellin, 2006, s. 23). Biologiassa kaikki altruistinen toiminta nähdään johtuvan joko manipuloinnista tai itsekkyydestä (Fennell, 2006, s. 313). 1960-luvulla evoluutibiologiaa mullisti G. C. Williamsin (1966, Fennellin, 2006, s. 23 mukaan) toteamus siitä, kuinka paras tapa tutkia evoluutiota on alhaisimmalla, eli geenien tasolla. Williams osoitti melko menestyksekkäästi, että eläimet ja kasvit on suunniteltu tekemään asioita, ei itsensä tai lajinsa hyväksi, vaan geeniensä hyväksi, koska geeni on vastuussa yksilön ominaisuuksien siirtämisestä eteenpäin. Yksilö haluaa siis itsekkäästi jatkaa omaa geneettistä perimäänsä. Kuitenkin myös altruistista käyttäytymistä on havaittu esimerkiksi sukulaisten kesken.

Eräs evoluutiobiologian puolelta tuleva, 1960-luvun geeniteorioista kumpuava teoria, on Robert Triversin (1971, Fennellin, 2006, s. 26-27 mukaan) muotoilema vastavuoroinen

altruismi (reciprocal altruism). Tämä teoria on mielenkiintoinen ja yksi järkeenkäypä selitysmalli pohdittaessa sitä, miksi ihmiset ylipäättään käyttäytyvät moraalisesti toisiaan kohtaan. Vastavuoroisen altruismin mukaan yleensä itsekkäät ihmiset (ja eläimet) voivat silloin tällöin tai säännöllisesti tehdä yhteistyötä, jos on olemassa se mahdollisuus, että tästä yhteistyöstä voi saada hyötyä vastavuoroisesti myös itselleen tulevaisuudessa. Vastavuoroisia palveluksia voidaan tehdä silloin, jos oma palvelus on suhteessa vastapalvelukseen – ei kuitenkaan silloin, jos oma palvelus on suhteessa paljon isompi kuin saatu vastapalvelus.

Vastavuoroinen altruismi on symbioosin muoto, jossa jokainen organismi auttaa itseään auttamalla muita (Trivers, 1971, Fennellin, 2006, s. 28 mukaan). Vastavuoroinen altruismi tarjoaa pohjan jolla selittää sitä, miten ja miksi moraalisuus on kehittynyt ihmisissä. Ihmisten tuntema *sympatia* ja luottamus kehottavat heitä tekemään palveluksia toisilleen, kun taas kiitollisuus ja lojaalisuus pakottavat heidät korvaamaan nämä palvelukset. Toisaalta viha ja halveksunta motivoivat yksilöitä rankaisemaan huijaria, joka ei tarjoa (vasta)palveluksia tai joka ei tee palveluksia vilpittömästi. Näissä palvelusten vaihdoissa muodostuu ihmisen maine, ja maineita voidaan kommunikoida muille ryhmän jäsenille – tämä voi johtaa pitkäaikaisen ystävyyden ja kumppanuuden muodostumiseen. Tämä kaikki on mahdollista luonnonvalintana kehittyneen aivojen hermostollisen verkoston vuoksi, joka tuottaa kyvyn omatuntoon. (Pinker, 2002, Fennellin, 2006, s. 28 mukaan.)

Esimerkiksi yleisesti puhtaan altruistisena tekona pidettyä verenluovutusta voidaan mielestäni pitää ennemminkin vastavuoroisen altruismin muotona. Luovutan verta, jotta myös muut tekisivät niin ja myös minulle löytyisi verta sitä tarvitessani. Monet asiat voidaan mielestäni nähdä myös vastavuoroisen altruismin ilmentymänä suhteessa omiin lapsiin. Toimitaan esimerkiksi ympäristöllisesti ekologisesti ja eettisesti, jotta omat lapset voisivat nauttia puhtaammasta maapallosta tulevaisuudessa.

Vastavuoroisen altruismin sovellukset erityisesti matkailussa ovat mielenkiintoisia, koska matkailuun kuuluu enimmäkseen kertaluonteisia kanssakäymisiä eri osapuolten kesken (Fennell, painossa, Fennellin, 2006, s. 29 mukaan). Onko matkailijan tai matkailun palveluntuottajan hedelmällistä rakentaa luottamusta ja tehdä yhteistyötä kohtaamisensa rajatussa ajassa (Kurzban, 2003, Fennellin, 2006, s. 29 mukaan)? Jos tällaiseen yhteistyöhön ei nähdä tarvetta, niin matkailijat ja palveluntuottajat ovat ennemminkin vain keinoja

saavuttaa tuottoa tai hyötyä ja huijata, kuin luottamuksen ja altruismin mekanismeja.

Vastavuoroinen altruismi ei pystykään täysin selittämään, miksi ihmiset käyttäytyvät tietyllä tavalla.

Onko kuitenkin järkevää esimerkiksi palveluntuottajien toimia matkailussakin vastavuoroisen altruismin periaatteen mukaan, koska heidän on otettava huomioon, että turistit esimerkiksi kertovat huonoista tai hyvistä kokemuksista ystävilleen ja sukulaisilleen, jotka ehkä tulevat tai eivät tule myös samaan matkakohteeseen näiden kertomusten perusteella? Toisaalta matkailijan itsensä on järkevää käyttäytyä hyvin, jos haluaa, että muutkin saavat hyvää kohtelua paikallisilta, tai jos matkailija haluaa esimerkiksi itse tulla joskus uudelleen samaan matkakohteeseen. Vaikka yleisesti ottaen olen sosiaalisen konstruktionismin kannattaja ja näen suurimman osan ihmisten välisestä toiminnasta rakentuvan sosiaalisesti, myös vastavuoroisen altruismin biologiaan perustuva teoria vaikuttaa järkeenkäyvältä. Toisaalta tähänkin teoriaan sisältyy paljon sosiaalista: vastavuoroinen altruismi toteutuu vain toisten ihmisten kanssa toimiessa ja siihen sisältyy selkeitä sosiaalisia velvoitteita esimerkiksi palvelusten ”palauttamisesta”. Tässä kohtaa vastavuoroinen altruismi muistuttaakin Maussin lahjateoriaa, jossa myös vastavuoroisten lahjojen tai palvelusten antaminen on olennainen osa yhteiskuntaa. Arvoitukseksi jää, mitkä ihmisten toiminnan piirteet sitten pohjautuvat selkeästi joko biologiaan tai sosiaaliseen.

Filosofit ovat kautta aikojen pyrkineet kehittelemään teorioita, joihin nojaten ihmiset voisivat toimia hyvin elämän eri tilanteissa. Tutustuessani etiikan teorioihin huomasin, kuinka niissä kaikissa oli jotain ymmärrettävää, hyväksyttävää ja järkeenkäypää, mutta myös ongelmia. Yksikään teorioista ei vaikuttanut olevan täydellinen yrittäessään ratkaista erilaisiin elämäntilanteisiin, tai esimerkiksi matkailuun liittyviä haasteita. Niissä kaikissa tuntui olevan omat hyvät ja huonot puolensa. Kuinka siis voisikaan käyttää apuna aina jotain tiettyä teoriaa lähestyessään matkailua ja matkailun ongelmatilanteita? Garberin, Hansesenin ja Walkowitzin (2000, Smithin & Duffyn, 2003, s. 3 mukaan) mukaan filosofien tarjoamat eettiset kehykset voivatkin vain harvoin jos koskaan tarjota ehdottomia vastauksia moraalisiin ongelmiin. Niitä on ennemminkin kohdeltava diskursiivisina resursseina jotka voivat auttaa meitä artikuloimaan ja ilmaisemaan näitä ongelmia. Jotta voisi tukea eettisen matkailun ideaa, on kuitenkin välttämätöntä tuntea valtavirtaa edustavia eettisiä teorioita ja moraliteettia (Holden, 2005, s. 186).

Eräitä varhaisimpia etiikan ja moraalin pohtijoita ovat olleet antiikin Kreikan filosofit Sokrates, Platon ja Aristoteles. Sokrateelle moraali ei ollut sellaista tietoa, jota voi opettaa. Hänen mielestään ihmisen on löydettävä tai keksittävä moraali itse. (Robinson & Garratt, 1999, Holdenin, 2005, s. 187 mukaan.) Sokrates pohti ennen kaikkea ihmisen sielua. Hän uskoi, että tekemällä hyvää, ihminen tekee hyvää sielulleen ja toisaalta taas tekemällä pahaa, ihminen vahingoittaa sieluaan. (Gottlieb, 2000, Holdenin, 2005, s. 187 mukaan.) Tämä itsensä löytämisen polku johtaa Sokrateen mielestä siihen, että kun vihdoinkin tiedämme, mikä on oikein (oikea teko), emme tee enää koskaan väärin (väärä teko). Ihmiset tekevät kuitenkin edelleen välillä väärä tekoja, vaikka tietävätkin niiden olevan väärin. (Holden, 2005, s. 187.) Myös ihmisten ajatukset oikeasta ja väärästä vaikuttavat eroavan toisistaan usein merkittävästikin. Miten esimerkiksi matkalla voi toimia aina oikein, jos oma käsitys oikeasta eroaa täysin matkakohteen paikallisten käsityksestä? Pitääkö siis toimia oikein itseään vai toisia kohtaan, vai ehkä molempia, ja miten se on mahdollista?

Platonia pidetään usein länsimaisen filosofian isänä. Hän oli Sokrateen kuuluisin oppilas. Platonin mukaan moraaliset faktat on koodattu maailmankaikkeuteen ja niitä voivat tulkita ainoastaan erityiset asiantuntijat. Platonin hieman oudolta kuulostava ajatus oli ”muotojen teoria” (Theory of Forms), jonka mukaan kaikilla materiaalisilla objekteilla ja konsepteilla, kuten kauneudella, moraalilla ja oikeudenmukaisuudella oli olemassa muuttumaton muoto, joka taas on olemassa maailmankaikkeudessa. Platon siis uskoi, että jos asiantuntijat voisivat ymmärtää moraaliset faktat jotka on koodattu maailmankaikkeuteen, voidaan tietää mikä on oikein tai väärin. Platon oli tämän vuoksi moraalinen absolutisti, hän uskoi että oli olemassa objektiivisia moraalisia totuuksia ja tosiasioita. (Robinson & Garratt, 1999, Holdenin, 2005, s. 188 mukaan.) Objektiivisten moraalisten totuuksien olemassaolo on kuitenkin kyseenalaista, koska esimerkiksi eri kulttuureissa erilaisia asioita pidetään oikeina ja väärinä. Tästä syystä myös esimerkiksi matkalla on vaikeaa toimia aina tietyn ”totuuden” mukaan, koska muut ihmiset eivät välttämättä allekirjoita tällaista ”totuutta”.

Aristoteleen ajatus moraalista erosi Sokrateesta ja Platonista. Hän painotti tavallisen ihmisen maalaisjärjen käyttöä tämän yrittäessä ymmärtää etiikkaa, eikä siis uskonut siihen, että ”muotoja” ymmärtävä eliitti voisi selittää eettisiä faktoja kansalle. (Holden, 2005, s. 188.)

Fennellin (2006, s. 64) mukaan Aristoteles uskoi, että myös tavallinen mies tai nainen voi olla moraalinen harjoituksen ja kokemuksen kautta, valitsemalla kultaisen keskitien (keskitie kahden ääripään välillä). Aristoteleen mielestä kaikki asiat voisi selittää niiden tarkoituksenmukaisuudella. Tätä katsantokantaa voidaan kutsua teleologiseksi näkökulmaksi. (Holden, 2005, s. 188.) Aristoteles painotti, että käyttäytyminen on suuntautunut kohti jotain lopullista tarkoitusta tai maalia (Stokes, 2002, Holdenin, 2005, s. 188 mukaan). Aristoteleen käsitys hyvästä määrittyi siten, miten jokin täyttää tarkoituksensa, esimerkiksi hyvä loma on sellainen, josta ihmiset nauttivat ja jolta he palaavat tuntien itsensä terveiksi. Aristoteleen mukaan kaikella on siis luonnollinen tarkoituksensa maailmassa ja teot ovat oikein tai väärin riippuen siitä kuinka ne täyttävät tuon tarkoituksen (Thompson, 1999, Holdenin, 2005, s. 188 mukaan).

Hyve-etiikka perustuu Aristoteleen etiikkaan. Aristoteles uskoi, että jos ihminen ei ole hyveellinen, hän ei voi olla onnellinen. Aristoteleen hyve-etiikalle ominaista on siis päämäärä-orientaatio ja eudaimoniaan keskittyminen. Aristoteles uskoi myös, että moraalinen hyve on luonteenlaadun tila, joka voidaan saavuttaa vain muokkaamalla haluja oikealla tavalla. Hyve-etiikka keskittyy moraalisesti hyvän persoonan piirteisiin, siihen millainen ihmisen pitäisi olla, enemmän kuin sosiaaliseen ympäristöön (Fennell, 2006, s. 72-73). Arvoja (values) pyritään saavuttamaan ja pitämään, sitävastoin hyveet (virtues) kuten ahkeruus, kohtuullisuus, vilpittömyys, rehellisyys, viisaus ja rohkeus ovat tekoja, joiden kautta arvoja voidaan saavuttaa ja pitää. (Rand, 1964, s. 25, Fennellin, 2006, s. 73). Hyve-etiikan sosiaalisesti hyvänä puolena (esimerkiksi matkailun kontekstissa) voidaan pitää sitä, että se ymmärtää, ettei kahta ihmistä, ryhmää tai tilannetta ole samanlaista (Soifer, 1997, Fennellin, 2006, s. 73 mukaan). Toisaalta hyve-etiikkaa on kritisoitu siitä, että se on liian epämääräinen määritellessään, mitkä luonteenpiirteet ovat hyveellisiä ja miten niitä tulisi käsitellä erilaisissa tilanteissa (Fennell, 2006, s. 74).

Kultainen sääntö (kaikki minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille) on yleismaailmallinen määräys, joka voidaan löytää suurimmasta osasta niin uskonnollisia kuin ei-uskonnollisia yhteiskuntia ja oppijärjestelmiä (Donovan, 1986, Fennellin, 2006, s. 77 mukaan). Monet ihmiset ajattelevatkin, että jos pitäisi elää yhden ”käskyn” varassa, se olisi Kultainen sääntö (Heintzman, 1995, Fennellin, 2006, s. 77 mukaan). Tämä vahvistetaan laajasti erilaisissa uskonnollisissa kirjoituksissa, kuten esimerkiksi juutalaisuudessa,

kristinuskossa, islamissa, hindulaisuudessa, buddhalaisuudessa ja taolaisuudessa (Hick, 1992, Fennellin, 2006, s. 77 mukaan). Kultainen sääntö on siis laajalle levinnyt (ei vain länsimaissa, missä tehdään suurin osa moraalin tutkimuksista) ja se kertoo siitä, että ihmiset ovat valmiita astumaan toistensa saappaisiin. Uskonto sinänsä on vain yksi osa filosofiaa (Fennell, 2006, s. 77).

”The greatest good of the greatest number”, suurin määrä hyvää suurimmalle osalle ihmisiä on utilitarismin takana oleva teoria (Fennell, 2006, s. 68). Kunnian tämän periaatteen muotoilusta on saanut Jeremy Bentham. Hän kehitti eräänlaisen kuvaannollisen laskentamallin perustuen siihen, että ihmisiä hallitsee kaksi suvereenia ”herraa”: nautinto ja tuska. Utilitarismin mukaan teko, joka tuottaa suurimman määrän nautintoa ja sen vuoksi myös onnellisuutta, on moraalisesti oikein. Utilitarismi perustuu tavallaan kustannus-hyöty -suhteeseen. Silloin kun suurimmalle osalle ihmisiä jostain teosta, asiasta tai kehityssuunnasta tulee nautintoa, on asia moraalisesti oikein, vaikka pienelle osalle siitä ehkä aiheutuisikin tuskaa.

Smithin ja Duffyn (2003, s. 60-61) mukaan utilitarismiin liittyy kuitenkin myös monia ongelmia. Utilitarismi ei esimerkiksi kykene erottamaan korkeampaa ja alempiarvoista nautintoa. Utilitarismi myös suosii määrää laadun kustannuksella. Tämä seikka on johtanut esimerkiksi John Stuart Millin (1987, Smithin & Duffyn, 2003, s. 61 mukaan) yritykseen kehittää hienovaraisempaa versiota utilitarismista. Millin mielestä utilitarismin pitäisi erottaa erilaiset nautinnon laadut toisistaan. Millin kommentteja voidaan kuitenkin pitää myös kulttuurisen elitismin muotona, jossa toisten ihmisten maut ja kokemukset olisivat tärkeämpiä kuin toisten.

Utilitaristi voi myös oikeuttaa muutaman ihmisen kärsimyksen niin pitkään kuin näiden epäonni voidaan kompensoida enemmistön nautinnon lisääntymisellä. Seuraamusten painotus voidaankin nähdä yhtenä utilitarismin suurimpana vahvuutena, mutta myös heikkoutena. Esimerkiksi massamatkailu on erityisen vaikea aihe utilitarismille. Massamatkailu tunnustetaan universaalisti eettisesti ongelmallisimmaksi ja vähiten kestäväksi matkailun kehitysvaihtoehdoksi, mutta Benthamin tuotetun nautinnon määrän painotus voi tehdä siitä jopa parhaanapidetyn vaihtoehdon. (Smith & Duffy, 2003, s. 62-63, 65.) Kun keskitytään liikaa seuraamuksiin unohtaen tavat tai keinot, joilla näihin seuraamuksiin pyritään,

kohdellaan osaa ihmisistä usein väärin. Se mikä on hyväksi ”suurelle yleisölle”, ei välttämättä ole hyväksi kaikille pienryhmille, jotka voivat marginalisoitua utilitaristisen päätöksenteon seurauksena yhä lisää. (Fennell, 2006, s. 70.)

Smithin ja Duffyn (2003, s. 69) mukaan utilitarismin heikkous on myös siinä, että tekojen seurauksia ei voi aina tietää, varsinkaan pitkälle eteenpäin. Lisäksi on ongelmallista, miten onnellisuutta voidaan mitata (vaihtelee eri ihmisten välillä). Miten voimme määritellä ja mitata sosiaalista hyötyä (social utility) ja pitäisikö lisääntyvä sosiaalinen hyöty olla ainoa kehityksen päämäärä? Utilitarismissa ongelmallisinta on sen sisäänrakennettu hyvinvointioletus (welfarism), eli usko siihen, että vain sosiaalinen hyöty on merkityksellistä. (Smith & Duffy, 2003, s. 72.)

Maailman eri yhteiskunnissa on Smithin ja Duffyn (2003, s. 34) mukaan olemassa erilaisia (eettisiä) käyttäytymissääntöjä, joita voidaan ymmärtää vain perehtymällä niiden sosiaaliseen kontekstiin. Silloin kun painotetaan yhteiskunnan käyttäytymismuotojen ja sen omien eettisten arvojen läheistä suhdetta, voi näyttää siltä, että kaikki eettiset arvot olisivat sosiaalisesti relatiivisia. Monet filosofit ovatkin huolissaan siitä, että tällainen eettisten arvojen sosiaalinen suhteuttaminen voi johtaa moraaliseen relativismiin, kaiken hyväksymiseen. Moraalirelativistien mukaan kaikki eri yhteiskuntien arvot ovat keskenään yhtä päteviä, eikä siis mitään arvoja voisi eettisesti kritisoida. Eettisen relativismin ongelma on erityisen relevantti matkailussa, missä eettiset erimielisyydet nousevat usein esiin, kun paikallisten ja matkailijoiden moraaliset arvot ovat selkeästi ristiriidassa. Matkailua voidaan pitää todellisena uhkana esimerkiksi paikallisten perinteisille, uskonnollisille tai kulttuurisille arvoille, vaikka paikallisyhteisö olisikin sitoutunut matkailuteollisuuteen ja saisi siitä huomattavia taloudellisia hyötyjä (Joseph & Kavoori, 2001, Smithin & Duffyn, 2003, s. 34 mukaan).

Smithin ja Duffyn (2003, s. 34-35) mukaan moraalinen relativismi voi saada monenlaisia muotoja, mutta sitä puolustetaan yleensä seuraavanlaisin argumentein. Moraalisen ja kulttuurisen erilaisuuden sanotaan olevan olemassa oleva fakta, maailmassa on olemassa monia erilaisia kulttuureja, joilla jokaisella on omat eettiset arvonsa. Etiikalla ja yhteiskunnalla on myös vastavuoroinen suhde – eettiset arvot ovat keskeinen osa kaikkia yhteiskuntia, eikä niitä voi ymmärtää tämän kontekstin ulkopuolella. Myös erilaisten

tilanteiden tai esimerkiksi käyttäytymisen arviointiin kuuluu sosiaalinen relatiivisuus – mikä katsotaan oikeaksi tai vääräksi riippuu siitä, mihin kulttuuriin ihminen kuuluu. Tästä johtuen objektiivisuutta kritisoidaan – jos kaikki eettiset arvot ovat sosiaalisesti suhteellisia, ei voi olla mitään objektiivisia eettisiä arvoja. Moraalisen relativismin kannattajien mukaan myös omien arvojen ja mielipiteiden reflektointi on tärkeää: omat eettiset arvomme ovat sosiaalisesti suhteellisia, ne eivät voi olla objektiivisia, eivätkä ne voi antaa meille etuoikeutettua asemaa sanoa mikä on oikein tai väärin. Moraalirelativistien mukaan näistä mainituista syistä johtuen ei ole olemassa objektiivista kriteeristöä sille, minkä mukaan voidaan arvioida moraalisia arvoja, joten niitä täytyy kaikkia kohdella yhtä paikkansa pitävinä. Meidän tulisi siis kunnioittaa ja sietää toisten ihmisten moraalisia käyttäytymissääntöjä ja arvoja huolimatta siitä, kuinka paljon ne eroavat omista moraalisisista arvoistamme.

Smith ja Duffy (2003, s. 35) toteavat, että erityisesti matkailussa ”maassa maan tavalla” -periaate vaikuttaa järkeenkäyvältä. Vaikka moraalirelativistien periaatteet ovat uskottavia, onko asia kuitenkin niin yksinkertainen? Moraalirelativistien argumentit pitävät yhteiskuntia helposti erilaistettavina, itsenäisinä kokonaisuuksina. Todellisuudessa kuitenkin yhteiskunnat harvoin elävät täydessä erityksessä muista yhteiskunnista. Useimmiten maat ja kansat ovat jossain määrin tekemisissä keskenään. Niillä voi olla yhtenevää historiaa, ne voivat elää samalla maantieteellisellä alueella, tehdä kauppaa keskenään, niillä voi olla samanlaisia uskonnollisia näkemyksiä ja niin edelleen. On siis katsottava laajemmalle kuin vain yhteiskunnan sisäiseen järjestykseen, jotta voimme ymmärtää sen eettisiä arvoja. Yhden yhteiskunnan sisältä voidaan yleensä myös odottaa löytyvän joitain yhteneväisiä arvoja toisten yhteiskuntien kanssa. Myös saman yhteiskunnan jäsenten kesken eettiset arvot voivat olla erilaisia ja joidenkin ihmisten arvot voivat jopa olla yhteneväisempiä jonkin toisen kulttuurin ihmisten arvojen, kuin heidän oman yhteiskuntansa arvojen kanssa. Tämän vuoksi myös matkailussa voidaan olettaa, että paikalliset ja matkailijat jakavat ainakin joitain samantyyppisiä eettisiä arvoja ja arvostuksia siitä, mikä on oikein tai väärin.

Moraalinen relativismi on haastava asia erityisesti matkailussa. Jokaisella matkailijalla on olemassa omat, erityiset eettiset arvostuksensa, joskus hyvinkin poikkeavat sen maan arvoista, joihin hän matkustaa. Pitäisikö toisen kulttuurin arvot siis vain hyväksyä vai lähteä vastustamaan niitä matkallaan? Vai pitäisikö pyrkiä olemaan huomioimatta toisenlaisia arvoja ja käyttäytymisen muotoja, joita matkailija itse ei voi hyväksyä? Eräs vaihtoehto voisi olla

jättää matkustamatta sellaisiin maihin, joiden moraaliset arvot ovat ristiriidassa matkailijan omien arvojen kanssa, mutta tällöin matkailumahdollisuudet taitaisivat jäädä hyvin suppeiksi. Toisaalta on hyvä nähdä erilaisten kulttuurien erilaisia käyttäytymismuotoja, niitäkin joita ei voi hyväksyä – se voi auttaa arvioimaan uudelleen myös omia arvojaan. Kun näemme toisenlaisia, omista arvoistamme poikkeavia käyttäytymismalleja, voimme ainakin puhua niistä edelleen kotimaahan palattuamme ja ehkä näin nostaa tietoisuutta erilaisista ”oikeista” tai ”vääristä” tavoista toimia.

Etiikan teoriat eivät pysty antamaan yksiselitteisiä vastauksia erilaisiin ongelmiin tai esimerkiksi matkailun haasteisiin. Muutamien tunnettujen etiikan teorioiden läpikäyminen on kuitenkin hyödyllistä esimerkiksi siksi, että pohtiessa teorioiden käytännön sovelluksia huomaa helposti, kuinka joka tilanteeseen pätevää sääntöä tai teoriaa olisi mahdoton keksiä. Erilaiset etiikan teoriat voivat kuitenkin antaa vinkkejä siitä, millä keinoin on mahdollista lähestyä esimerkiksi matkailuun liittyviä ongelmia, ja teorioita on tämän vuoksi hyvä tuntea.

2.2 Eettinen matkailu

Weedenin (2005, s. 234) mukaan termi ”eettinen matkailu” on yhä melko hämmästyttävä suurelle yleisölle. Eettisen matkailun avulla pyritään vastaamaan maailmanlaajuiseen huoleen massamatkailun vaikutuksista ja yritetään johtaa matkailua kaikkien siihen osaa ottavien hyväksi. Eettinen matkailu perustuu kestävän kehityksen kirjallisuuteen ja se korostaa matkakohteille aiheutuvien negatiivisten vaikutusten rajoittamisen tärkeyttä ja samanaikaisesti pyrkii säilyttämään positiiviset taloudelliset vaikutukset, joita matkailusta kertyy paikallisille (Butler, 1992, Weedenin, 2005, s. 235 mukaan).

Weedenin (2005, s. 235) mielestä on kuitenkin vaikeaa antaa tarkkaa esimerkkiä eettisestä lomasta. Tähän mennessä matkanjärjestäjät ovat kehittäneet matkapaketteja, jotka sitoutuvat esimerkiksi ympäristölliseen tai sosiaaliseen vastuullisuuteen. Eettisen matkailun soveltaminen vaikuttaisi kuitenkin olevan vielä liian haastavaa esimerkiksi siksi, että konkreettisen tuotteen kehittäminen vaikeasti määriteltäviin filosofioihin perustuen on hyvin ongelmallista. Myös matkailun monikulttuurisuus ja monimutkainen alihankkijaketju

asettavat haasteensa täysin eettisen loman kehittämiseksi.

Weedenin (2005, s. 235) mukaan World Tourism Organization (WTO) on pyrkinyt puuttumaan eettisen matkailun soveltamisen haasteisiin ja kehittämään matkailusta oikeudenmukaisemman teollisuudenalan ”Globaalien matkailun eettisten koodien” avulla (Global Code of Ethics for Tourism). Näitä koodeja voidaan pitää suositeltavina ohjenuorina maailman matkailun vastuulliseen ja kestäväan kehittämiseen. Kuitenkin, vaikka WTO:n eettisissä koodeissa mainitaankin eettiset arvot ja kehoitetaan eettisempään matkailun kehittämiseen, eettisen matkailun termi vaihtuu jossain vaiheessa vastuullisen matkailun (responsible tourism) käsitteeseen. Ryanin (2002, s. 17, Weedenin, 2005, s. 235 mukaan) mielestä syy tähän on se, että vaikka matkailuoperaattoreiden voi olla helppo yhtyä eettisiin matkailun kehittämisen pääkohtiin, niitä on kuitenkin vaikea toteuttaa käytännössä. Vaikka pyrkimykset ovat hyviä, eettistä matkailua on ollut hyvin vaikeaa tuotteistaa. Matkailun eettiset koodit ovat tärkeä työkalu pyrittäessä opastamaan kuluttajia, matkanjärjestäjiä ja hallituksia eettisempään matkailutoimintaan, mutta koodeja on myös todella toteutettava käytännössä, jos niiden halutaan olevan tehokkaita (Weeden, 2005, s. 243).

”Eettinen kuluttaja” on kehittynyt vähitellen 1990-luvulta lähtien (Shaw & Clarke, 1999, Weedenin, 2005, s. 235 mukaan) ja myös monet yritykset ovat alkaneet ymmärtää liiketoiminnan sosiaalisen vastuun merkityksen. On myös huomattu, että suurin osa liiketoimintaan liittyvistä päätöksistä edellyttää jonkinlaista eettistä arviointikykyä. Mutta vaikka yrityksiä suositellaan omaksumaan sosiaalisesti vastuullisia käytäntöjä, on yhä epäselvää, kuinka paljon kuluttajat todellisuudessa välittävät eettisestä liiketoiminnasta. (Creyer & Ross, 1997, Weedenin, 2005, s. 235-236 mukaan.) Kuluttajien ilmaisema mielenkiinto eettisiä ja vastuullisia matkailutuotteita kohtaan ei nimittäin aina vastaa heidän ostokäyttäytymistään. Eettisten lomien markkinat ovat edelleen pienet. Ongelma voi osin johtua siitä, että matkailijat pitävät eettisiä tai vastuullisia matkoja liian ”ylevinä”, kun todellisuudessa he haluavat vain rentouttavan matkakokemuksen poissa arkipäivän ongelmien parista. Sen lisäksi, että matkanjärjestäjien on vaikeaa määritellä eettinen matka, itse matkailutuote on myös ongelmallinen sen monimutkaisen rakenteen vuoksi. Matkanjärjestäjien onkin hyvin haastavaa tuottaa täysin eettistä matkaelämystä, koska operaattorit ovat vain yksi osa matkakokemusta - on vaikea taata, että kaikki loman ulottuvuudet olisivat eettisesti tuotettuja. (Weeden, 2005, s. 236.)

Weedenin (2005, s. 237-238) mielestä henkilökohtainen sitoutuminen eettisten matkojen järjestämiseen on tärkeää. Usein matkanjärjestäjäyrityksen perustaja tai johtaja on henkilökohtaisesti innostunut matkailun moraalisisista arvoista, ja tämä määrittelee myös hänen yrityksensä panostukset etiikan saralla. Kuitenkin, vaikka moni matkanjärjestäjä olisi määritellyt moraaliset arvot tärkeiksi liiketoiminnalleen, heidän on täytynyt yhdistää henkilökohtaiset eettiset arvonsa kaupalliseen ymmärrykseen ja kehitykseen. Matkailijat haluavat ensisijaisesti laadukkaita matkakokemuksia ja valitsevat matkanjärjestäjän tämän päämäärän mukaan. Matkanjärjestäjän eettiset toimintaperiaatteet ovat hyvä lisä tähän päämäärään, mutta ne eivät yleensä määrittele ensisijaisesti matkailijoiden matkanjärjestäjän valintaa. Kun matkanjärjestäjäyritykset kasvavat, perustajan tai johtajan omat eettiset arvot tulevat luonnollisesti yhä marginaalisemmiksi päätöksentekoprosesseissa. Eettinen matkailu pitäisikin saada ennen kaikkea massamarkkinoilla operoivan matkailuteollisuuden ohjaavaksi filosofiaksi, ei vain vaihtoehtoiseksi erikoistuotteeksi (Weeden, 2005, s. 243).

Smithin ja Duffyn (2003, s. 15) mukaan matkailun tuomat eettiset kiistat ovat enemmän kuin vain mielipide-eroja siitä, mikä on oikein tai väärin. Ne ovat juurtuneet erilaisiin elämäntapoihin ja ovat yhteydessä erilaisiin sosiaalisiin odotuksiin ja toiveisiin. Kun matkailu alkaa kehittyä jollakin alueella, esiin nousevat eettiset ongelmat ovat tiiviissä yhteydessä sosio-ekonomisiin vaikutuksiin, joita matkailun kehityksellä on paikallisyhteisöön. Mitä suurempi ero on paikallisyhteisön sosiaalisen järjestyksen ja matkailun kehityksen välillä, sitä varmemmin uudet tavat ja käytös johtavat arvokonflikteihin. (Smith & Duffy, 2003, s. 14.)

2.3 Vapaaehtoistyö eettisenä matkailuna

Muun muassa Jeremy Rifkin (1995, Stebbinsin, 2004, s. 1 mukaan) sanoo teollisen yhteiskunnan olevan siirtymässä tietoyhteiskunnan aikaan. Työtä ei pidetä enää itsestään selvästi hyvänä ja aina tavoiteltavana asiana vapaa-ajan kustannuksella. Elämänlaadun ja kulutusmyönteisyyden noustessa, sekä vapaa-ajan aktiviteettien lisääntyessä työetiikan on yhä useammin kilpailtava elämänlaadun etiikan kanssa (Applebaum, 1992, s. 587, Stebbinsin, 2001, s. 1 mukaan). Beck (2000, s. 125, Stebbinsin, 2004, s. 1 mukaan) toteaa, että

lähitulevaisuudessa tehdään yhä töitä, mutta merkittävä osa tästä työstä tehdään ilman korvausta. Palkkatyön ohella myös esimerkiksi kotitöitä ja vapaaehtoistyötä aletaan arvostaa, ja ne tulevat myös julkisen ja akateemisen kiinnostuksen kohteiksi. Tällaisia töitä kutsutaan ”kansalaistöiksi” (civil labour). Osa näistä töistä voidaan kuitenkin luokitella myös vapaa-ajaksi, kuten esimerkiksi vapaaehtoistyö.

Millaiset vaikuttimet ja sosioekonomiset syyt saavat erilaiset ihmiset tekemään vapaaehtoistyötä? Kaksi yhteistä vaikutinta kaikille vapaaehtoistyötä tekeville ovat altruismi, ja toisaalta oman edun tavoittelu (self-interest). Nämä samat asiat vaikuttavat myös ihmisten vapaa-ajan käyttäytymiseen. Vapaaehtoistyötä tehdään jonkin merkityksellisen asian puolesta, ja samalla saavutetaan erilaisia sosiaalisia ja yksilöllisiä ”palkintoja”. (Stebbins, 2004, s. 2.) Myös Bussellin ja Forbesin (2002, s. 246, 248, Callananin & Thomasin, 2005, s. 184 mukaan) mielestä altruismin on oltava ihmiselle keskeinen motiivi, jotta häntä voidaan pitää yleisesti ottaen vapaaehtoisena. Palkinto tästä altruismista sisältyy itse vapaaehtoisuuden tekoon.

Vapaaehtoisuuteen liittyy Cnaanin, Handyn ja Wadsworthin (1996, Stebbinsin, 2004, s. 4 mukaan) mukaan neljä ulottuvuutta: vapaa tahto, palkkio/korvaus, järjestelmä ja harkitut hyödynsaajat. Stebbinsin vapaaehtoisuuden määritelmä perustuu näihin Cnaanin ym. esittämiin vapaaehtoisuuden neljään ulottuvuuteen. Vapaaehtoisuus on pakottamatonta apua, jota tarjotaan joko virallisesti tai epävirallisesti ilman palkkaa, tai korkeintaan nimellisellä korvauksella, ja siitä hyötyvät sekä muut ihmiset että itse vapaaehtoinen.

Vapaaehtoismatkailu, ”voluntourism”, taas on yksi nykypäivän matkailun suurimmista kasvualueista. Tämän matkailumarkkinoiden erikoisalan nousu on seurausta siitä, että ihmiset ovat kyllästyneet samankaltaisiin matkailutuotteisiin. Vapaaehtoismatkailusta etsitään vaihtoehtoisia matkailukokemuksia, ja myös se keskittyy altruismiin ja itsensä kehittämiseen. Vapaaehtoismatkailun juuret ovat vapaaehtoisuudessa. Vapaaehtoisuus tai vapaaehtoistyö tarkoittaa, että ihmiset tarjoavat palveluksiaan muuttaakseen jonkin yhteiskunnan osa-alueen paremmaksi. (Callanan & Thomas, 2005, s. 183.)

Myös vapaaehtoismatkailu keskittyy siis altruistisiin aktiviteetteihin loman aikana. Wearing (2001, s. 1, Callananin & Thomasin, 2005, s. 184 mukaan) määrittelee vapaaehtoismatkailijan turistiksi, joka (useista eri syistä) ilmoittautuu järjestäytyneeseen vapaaehtoistyöhön lomallaan. Vapaaehtoistyö voi pitää sisällään joidenkin yhteiskunnan ryhmien auttamista tai näiden köyhyyden vähentämistä, elinympäristöjen entisöintiä tai yhteiskunnan tai ympäristön joidenkin puolien tutkimista. Toisaalta vapaaehtoismatkailu tarjoaa matkailijalle tilaisuuden kehittää itseään ja jättää pysyvämmän vaikutuksen matkailijaan, kuin tavallinen kahden tai kolmen viikon pakettimatka.

Wearing (2001, s. 12, Callananin & Thomasin, 2005, s. 184 mukaan) luokittelee vapaaehtoismatkailun vaihtoehtomatkailun muodoksi. Vapaaehtoismatkailu tarjoaa vaihtoehtoisen suunnan, jossa hyöty- tai tuottotavoitteet ovat toisarvoisia verrattuna altruistiseen haluun matkustaa esimerkiksi auttaakseen paikallisyhteisöjä. Koska altruistiset näkökulmat vapaaehtoismatkailussa ovat tärkeämpiä kuin tuottonäkökulmat, pidetään sitä ensisijaisesti vaihtoehtoisena matkailuna. Vapaaehtoismatkailu voidaan yhdistää myös hyväntekeväisyysmatkailuun (charity tourism) tai moraaliseen matkailuun (moral tourism) (Butcher, 2003, Callananin & Thomasin, 2005, s. 184 mukaan).

Callananin ja Thomasin (2005, s. 185) mukaan vapaaehtoistoimien juuret ulottuvat 1800-luvun lähetyssaarnaajatoimintaan. Ajan myötä useita instituutioita on perustettu hoitamaan sosiaalisia ongelmia ja luomaan sosiaalista hyvää. Monet tällaiset instituutiot ovat luottaneet ihmisten vapaaehtoisuuteen (esimerkiksi Punainen risti). 1900-luvun lopulla sekä vapaaehtoissektori että kansainvälinen matkailu kasvoi merkittävästi. Massamatkailu kasvoi hurjasti ja myös usein kontrolloimattomasti riistäen kohdealueitaan. 1980-luku oli käännöskohta niin matkailussa kuin yhteiskunnassakin. Sellaiset käsitteet kuin ekomatkailu, vastuullinen matkailu ja kestävä matkailu nousivat vaihtoehtoiksi massamatkailulle. Viime vuosina monet hyväntekeväisyysjärjestöt ovat alkaneet tehdä yhteistyötä matkanjärjestäjien kanssa. Hyväntekeväisyysjärjestöt keräävät varoja matkailutapahtumilla tai vapaaehtoisprojekteilla, ja samaan aikaan matkanjärjestäjät antavat kuvan itsestään eettisesti ja sosiaalisesti vastuullisina toimijoina ottaessaan osaa tällaisiin hyväntekeväisyysprojekteihin (McCallin, 2001, Callananin & Thomasin, 2005, s. 185 mukaan).

Callananin ja Thomasin (2005, s. 186) mukaan matkailijat innostuvat vapaaehtoismatkailusta yleensä kyllästyttyään standardoituihin pakettimatkoihin. Vapaaehtoismatkailijat etsivät vaihtoehtoisia matkailutapoja, jotka tarjoavat erilaisia kokemuksia. Vapaaehtoismatkailijat kaipaavat sisäistä vapautta, itsetunnon kohotusta, merkitystä ja arvoja matkoiltaan. Eräs erityinen vapaaehtoismatkailijoiden ryhmä on ”välivuosi-matkailijat” (gappers), jotka pitävät välivuoden opinnoistaan tai töistään ollakseen vapaaehtoistoissa. Välivuoden pitävät vapaaehtoismatkailijat tavoittelevat kehitystä yksilötasolla, ja myös CV:ssä tällainen vapaaehtoistyöhön käytetty vuosi näyttää hyvältä. (Frankl, 1962, 1997, Callananin & Thomasin, 2005 mukaan.)

2.4 Maussin teoria lahjasta

Maussin teos *Lahja - vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa* rikkoo perinteisen käsityksemme lahjoista. Se esittää arkaaisen, pohjoisamerikkalaisen *potlatchin* äärimmäismuodoksi kaikkialla maailmassa tunnetusta instituutiosta: potlatch on esimerkki totaalisen antamisen systeemistä, jossa kaikki lahjat kuuluvat vastavuoroisuuden järjestelmään, ja jossa puntarissa ovat antajan ja vastaanottajan kunnat. Järjestelmä on totaalinen ja se sisältää säännön siitä, että kaikki lahjat pitää palauttaa jollain erityisellä tavalla. Tämä luo vaihdannan loppumattoman kierron niin aikalaisten kuin eri sukupolvienkin keskuuteen. Kiertävien lahjojen järjestelmä on itse yhteiskunta. (Douglas, 1999, s. 9.)

Mary Douglas (1999) aloittaa *Lahjan* esipuheensa seuraavasti ”Hyväntekeväisyys on tarkoitettu pyyteettömäksi lahjaksi, vapaaehtoiseksi ja yksipuoliseksi resurssien luovuttamiseksi. Mutta vaikka hyväntekeväisyyttä ylistetään kristilliseksi hyveeksi, sen tiedetään haavoittavan.” Douglas (1999, s. 7) tarkoittaa tällä sitä, että koko ajatus pyyteettömien lahjojen olemassa olosta perustuu väärinymmärrykseen. Pyyteettömien lahjojen ongelma on antajan pyrkimys vapautua saajan antamista vastalahjoista. Vastavuoroisuudesta kieltäytyminen sulkee antamisen kaikkien keskinäisten siteiden ulkopuolelle, eikä pyyteetön lahja synnytä antamisensa jälkeen mitään saajaan kohdistuvia vaateita. Maussin (1999) mielestä pyyteettömyyden ongelma on siinä, että lahja, joka ei vahvista solidaarisuutta, on paradoksi. Tärkein tavaroiden vaihdannan muoto on kaikissa

kulttuureissa aina ollut pakollisten ja vastavuoroisten lahjojen kehä. Maussin roomalaisen ja germaanisen, sekä muiden indoeurooppalaisten oikeuksien tutkimukset sisältävät merkkejä siitä, että pyyteettömiä lahjoja ei ole, vaan lahjojen kierto sitoo ihmiset pysyviin suhteisiin, jotka ilmentävät vallitsevia instituutioita (Douglas, 1999, s. 7-8, 10.)

Douglasin (1999, s. 8, 11) mielestä on luultavaa, että Mauss sai ajatuksen moraalisesti sanktoidusta lahjojen kierrosta sosiaalisen kierron ylläpitäjänä intialaisesta hindujen veda-kirjallisuudesta, jota hänen ensimmäinen laaja tutkimuksensa käsitteli. *Lahja* alkaa Luoteis-Amerikan rannikon intiaaneista ja melanesialaisista ja siirtyy heistä Polynesian ja muinaisiin kirjoituksiin, ja sen innoittajia näyttäisivät olevan nojatuoliuskontotieteilijöiden kirjastoaineistojen pohjalta käymät vanhentuneet keskustelut. Tutkielma ei kuitenkaan keskity uskontoon, vaan politiikkaan ja talouteen. Aineiston tarkastelua seuraavat poliittiset ja moraaliset johtopäätökset. Lahjan teoria onkin teoria inhimillisestä solidaarisuudesta. (Douglas, 1999, s. 11-12.)

Maussin (1999) mukaan täysin pyyteetöntä lahjaa ei ole olemassa, vaan lahjojen antoon liittyy aina vastavuoroisuutta, lahjat on aina ”palautettava” jossain muodossa. Maussin (1999, s. 112-113) mielestä vastalahjan laiminlyönti alentaa vastaanottajaa, erityisesti jos lahja on hyväksytty ilman ajatusta vastikkeesta. Myös hyväntekeväisyys haavoittaa kohdettaan. Mauss tarkoittaa tällä sitä, että hyväntekeväisyyden kohde on aina alemmassa asemassa kuin hyväntekijä. Jos hyväntekeväisyyttä ei pystytä jollain tavalla korvaamaan, kohde myös jää alempaan asemaan.

Maussin (1999) mielestä siis pyyteetöntä lahjaa ei ole olemassa, vaan ihmiset pyrkivät aina ”vastaamaan” saatuun lahjaan jossain muodossa. Uskon, että myös Kittilän ihmisten vapaaehtoistyöhön ja lahjoituksiin liittyy jonkinlaista vastavuoroisuutta, tehdystä työstä tai lahjoituksesta on myös saatava jonkinlainen korvaus. Tämä korvaus voi tulla joko konkreettisena maksuna tai ”henkisenä” palkkiona, esimerkiksi hyvänä mielenä tehdystä työstä. Douglasin (1999, s. 12) mielestä Maussin lahjan teoria on teoria inhimillisestä solidaarisuudesta. Lahjojen vastavuoroisuus siis kuuluu Maussin mielestä ihmisten väliseen kanssakäymiseen.

Maussin (1999, s. 77-78) mukaan lahjalla on kolme elementtiä: velvollisuus antaa lahja ja vastaanottaa se, sekä antaa vastavuoroinen lahja. Antamisen velvollisuus on potlatchin ydin. Ainoa tapa osoittaa onneaan ja rikkauttaan on näiden rikkauksien kuluttaminen ja jakaminen muita nöyryyttävällä tavalla, jättämällä muut oman ”nimensä varjoon”. Joidenkin arkaaisten yhteiskuntien ylimyksillä on esimerkiksi sama käsitys ”kasvojen säilyttämisestä” kuin kiinalaisilla virkamiehillä. Luoteis-Amerikassa ilmaisu on jopa osuvampi kuin Kiinassa, sillä kasvojen menettäminen vertautuu ”hengen” menettämiseen eli todella ”kasvoihin”, tanssinaamarin menettämiseen, tai esimerkiksi oikeuteen kantaa toteemia. Kyseessä on käsinkosketeltava henkilöllisyys, joka voidaan menettää potlatchissa, aivan kuin myös lahjojenantamispelissä, sodassa tai väärin suoritettussa rituaalissa. Kaikissa näissä yhteiskunnissa yksilö on innokas antaja. Antamisesta ja vastaanottamisesta pidättäytymiset alentavat sosiaalista asemaa, kuten tekee vastavuoroisuudesta pidättäytyminenkin. (Mauss, 1999, s. 81.)

Toinen potlatchin ytimen muodostava elementti on Maussin (1999, s. 81) mukaan vastavuoroisuuden velvoite, paitsi silloin, kun kyse on puhtaasta tuhoamisesta. Esineiden tuhoaminen kuuluu potlatchiin ja se on usein uhrauksenomaista, henkien hyödyksi suunnattua, eikä siten edellytä ehdotonta palauttamista. Mutta tavallisesti potlatch täytyy palauttaa korkojen kera, kuten ylipäättään kaikki lahjat. Arvonmukaisen vastavuoroisuuden velvoite on pakottava. Sen sivuuttaminen tai vastaavan arvон tuhoamisen laiminlyönti johtaa kasvojen menettämiseen. Maussin (1999, s. 88) mielestä hänen tutkimansa arkaaiset instituutiot ovat olleet tärkeä askel omien oikeudellisten ja taloudellisten käytäntöjemme kehityksessä. Siten ne voivat palvella oman yhteiskuntamme eräiden piirteiden historiallisena selityksenä. Mauss uskoo, että on mahdollista osoittaa omien oikeudellisten ja taloudellisten järjestelmiemme kehittyneen samankaltaisista instituutioista. Arkaaisten yhteiskuntien tutkimuksensa alustavassa yhteenvedossa Mauss (1999, s. 87) päätelee, että lahjanvaihdamman periaate on tyypillinen yhteiskunnille, jotka ovat ohittaneet ”totaalisen suoritteen” vaiheen, mutta jotka eivät vielä ole saavuttaneet puhtaan yksilöllisten sopimusten, rahamarkkinoiden, todellisen myymisen, ja erityisesti määritettyjen hintojen sekä lyödyn rahan vaihetta.

Maussin (1999, s. 112-113) mielestä nykypäivänäkin huomattavaa osaa moraalistamme ja elämästämme leimaa edelleen sama lahjojen ilmapiiri, jossa velvollisuus ja vapaaehtoisuus

sekoittuvat. Keskuudessamme on säilynyt ihmisryhmiä ja -luokkia, jotka ylläpitävät vanhoja tapoja. Melkein jokainen harjoittaa näitä tapoja, jollei muuten, niin ainakin vuotuisina merkkipäivinä tai juhlatilaisuuksissa. Tänäkin päivänä vastalahjan laiminlyönti alentaa vastaanottajaa, erityisesti jos lahja on hyväksytty ilman ajatusta vastikkeesta.

Hyväntekeväisyys haavoittaa edelleen kohdettaan. Antaminen merkitsee ylemmyyden osoittamista: antaja on enemmän ja korkeampi. Vastaanottaminen ilman vastavuoroisuutta tai suuremman lahjan antamista tarkoittaa alistumista riippuvaisuuteen ja alistumista alemmaksi. (Mauss 1999, s. 124.) Kutsu täytyy aina palauttaa, niin myös kohteliaisuus. Omassa sosiaalisen elämän kokonaisuudessammekaan emme voi ”koskaan jäädä jälkeen”. Aina täytyy antaa enemmän kuin itse saa. Lahjan, lahjoihin sisältyvän vapaaehtoisuuden ja pakollisuuden ja jopa anteliaisuuden ja antamiseen liittyvän oman edun teemat palaavat näkyviin omassa yhteiskunnassamme. (Mauss, 1999, s. 116.)

Antropologeille *Lahja* on määritellyt yhden nykyaikaisen kenttätyön perusvaatimuksista. Kenttäraportti oli ala-arvoinen, ellei tutkija pystynyt selvittämään täydellisesti kaikkia omaisuussiiroja, eli kaikkia velkoja, lahjoja, sakkoja, perintöjä, huomionosoituksia ja maksuja. Kun tämä informaatio saadaan kokonaisuudessaan järjestykseen, saadaan myös selville, kuka jää päivän päätteeksi ilman kunniaa tai kansalaisuutta ja kuka hyötyy peräkkäisistä omaisuussiiroista. (Douglas, 1999, s. 15.) Toiminnoiltaan yhä pidemmälle erikoistunut moderni talous on tausta erityisesti lahjajärjestelmälle, joka on vaistymässä teollisen järjestelmän tieltä. Mauss yritti siis kuvata realistisesti yksilöitä markkinoita edeltävissä sosiaalisissa järjestelmissä. Mauss onnistuikin sisällyttämään oman etunsa puolesta toimivat yksilöt jopa sellaisiin yhteiskuntiin, joissa Durkheim ei uskonut olevan lainkaan tilaa oman edun tavoittelulle. Tätä koskien Mauss tosin huomauttaa, että hyödyn käsite itsessään on nykyaikainen. (Douglas, 1999, s. 16-17.)

Maussin näkemysten käyttäminen nykyisen teollisen yhteiskunnan tulkitsemiseen on edelleen yhtä ongelmallista kuin se oli hänenkin aikanaan. Tämä oli kuitenkin hänen päämääränsä. *Lahjan* viimeinen luku osoittaa, että Maussin oma yritys käyttää lahjateoriaa sosiaalisen demokratian tukemiseen jäi hyvin heikoksi. Jos kuitenkin pitäydytään ajatuksessa, että lahjojen tulisi olla pyyteettömiä ja tahrattomia, emme tule ikinä ymmärtämään omia vaihdantakiertojamme emmekä sitä, mitä kategorioita vieraanvaraisuutemme kattaa ja mitä sen piiristä suljetaan pois. (Douglas, 1999, s. 18-19.)

Maussin mielestä siis esimerkiksi hyväntekeväisyys on haavoittavaa. Antaminen merkitsee ylemmyyden osoittamista, antaja on enemmän ja korkeampi. Vastaanottaminen ilman vastavuoroisuutta tai suuremman lahjan antamista tarkoittaa alistumista riippuvaisuuteen ja alistumista alemmaksi. Vapaaehtoistyökään ei ole täysin pyyteetöntä, mikä tulee esiin jo vapaaehtoistyötä ja -matkailua käsittelevässä alaluvussa. Vapaaehtoistyöntekijä haluaa työstään jonkinlaisen ”palkinnon” tai tyydytystä itselleen – olkoon se sitten hyvää mieltä, oman statuksen nostamista, tai uskonnolliseen sävyyn taivaspaikka tulevaisuudessa. Vaikkei Maussin lahjateoriaa ehkä sellaisenaan pystykään käyttämään tulkittaessa nykypäivän vaihdantaa ja sosiaalisia suhteita, lahjoihin sisältyvän vapaaehtoisuuden ja pakollisuuden ja jopa anteliaisuuden ja antamiseen liittyvän oman edun teemat ovat tosiaan näkyvissä myös nyky-yhteiskunnissa.

Miksei ihminen, jolla on enemmän, voisi antaa toiselle, jolla on vähemmän? Ilman pyyteitä tai pelkoa siitä, että lahjan tai palveluksen saajalle tulee tarve korvata saatu lahja jollain tavalla. Lahja-teoriassa tuntuu olevan perää. Vaikka ihmiset ajattelevat antavansa pyyteettömiä lahjoja tai palveluksia, useimmiten näissä palveluksissa on kuitenkin jotain vastavuoroista. En osaa nimetä täysin pyyteetöntä antamista. Vähintäänkin antaja saa palveluksestaan tai lahjastaan hyvän mielen, hyvää imagoa tai vaikkapa merkinnän CV:een.

3 DISKURSSIANALYYSI

Tässä luvussa kerron tarkemmin haastatteluaineistostani ja sen keruusta, sekä analyysimetodistani diskurssianalyysistä.

3.1 Aineistona haastattelut

Hirsjärvi ja Hurme (2001, s. 34) toteavat, että haastattelu on tänä päivänä käytetyimpiä tiedonkeruumuotoja. Heidän mukaansa nykyiseen käytäntöön sisältyy kuitenkin se haaste, että haastattelua ei pidetä mitenkään ongelmallisena tiedonkeruutapana, tai ainakaan tämä ongelmallisuus ei näy tutkimusraportoinnissa. Haluankin seuraavassa tuoda esiin joitain haastattelumenetelmään liittyvistä hyvistä ja huonoista puolista, sekä kohtaamiani haasteita haastattelujen teossa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2001, s. 12) mukaan tietojen, käsitysten, uskomusten, arvojen ja merkitysten tutkiminen on useimmiten ongelmallista. Haastattelu on lisäksi konteksti- ja tilannesidonnaista, tuloksiin sisältyy aina tulkintaa, ja myös tulosten yleistämistä on harkittava tarkasti. Ymmärrän, että haastatteluista esittämäni tulkinnot ovat omia tulkintojani ja joku muu olisi voinut tulla erilaisiinkin tuloksiin samanlaisen haastatteluaineiston pohjalta. Haastateltavilla oli myös enakkoon tiedossa tutkielmani yleinen aihe, eettinen matkailu, joten tämä tieto kontekstista johon tutkielmani liittyy, on voinut vaikuttaa haastateltavien vastauksiin. Yleistämistä haastatteluaineistoni perusteella olen pyrkinyt välttämään, eikä yleistäminen olisi pienehkön aineiston (neljä haastattelua) perusteella mahdollistakaan.

Ymmärrän myös oman merkitykseni haastattelijana ja sen, kuinka persoonani on voinut vaikuttaa haastateltavien haastatteluvastauksiin tai esimerkiksi heidän avoimuuteensa. En ole saanut haastattelijan koulutusta, olen tehnyt aiemmin haastatteluja vain muutamia kertoja ja siksi haastattelut eivät varmasti sujuneetkaan kaikkien taiteen sääntöjen mukaisesti.

Hirsjärven ja Hurmeen (2001, s. 23) mukaan kaikki haastattelut ovat haastattelijan ja haastateltavan yhteistyön tulosta, koska haastattelijalla voi esimerkiksi vahvistaa haastateltavaa.

Huomasin omia haastatteluja litteroidessani, kuinka (erityisesti ensimmäisessä haastattelussa) olin paljon äänessä kannustaen haastateltavaa puhumaan erilaisilla usein toistetuilla pienillä kannustesanoilla, kuten: niin, aivan, niinpä, mmm. Vahvistin siis haastateltavaa ja toimin haastattelutilanteessa hyvin samaan tapaan kuin tavallisessa keskustelutilanteessa, jossa olen tottunut antamaan palautetta kanssakeskustelijalle pienillä, usein toistetuilla sanoilla. Myöhemmissä haastatteluissa osasin jo paremmin kuunnella haastateltavan vastauksia ja tyydyin vain nyökkäilemään antaakseni ilmi että kuuntelen, ja näin en ehkä myöskään vaikuttanut haastattelun kulkuun niin paljon kuin ensimmäisessä haastattelussa.

Toisaalta tämä palautteen antoni haastatteluiden kuluessa ei ole ongelma ollenkaan. Haastatteluaineistojen analysoinnissa käyttämäni diskurssianalyysiin kuuluu, että diskursseja tuotetaan, uusinnetaan ja muunnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Tapahtumatilanteen eli kontekstin moniulotteisuutta pidetään siis diskursiiviseen maailmaan kuuluvana ominaisuutena, joka rikastuttaa aineiston analyysiä. (Jokinen ym. 1993, 29.) Kontekstuaalisuutta korostaessaan diskurssianalyysi poikkeaa sellaisista kvalitatiivisilla menetelmillä tehdyistä haastattelututkimuksista, joissa ollaan huolissaan haastattelijan ja haastattelutilanteen vaikutuksen minimoimisesta, jotta haastateltavan varsinainen sanoma saataisiin mahdollisimman puhtaana esiin (Mishler, 1986, s. 14-15, Jokisen ym. 1993, s. 29-30 mukaan).

Haastattelumenetelmän aiheuttamia muita haasteita ovat esimerkiksi siitä aiheutuneet kustannukset ja se, että haastattelujen sopiminen, haastateltavien etsiminen, haastattelujen toteutus ja litterointi vievät aikaa. Myös haastatteluaineiston analysointi, tulkinta ja raportointi voi olla ongelmallista, koska valmiita malleja ei tähän ole tarjolla. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 35.) Omat haastateltavani löysin Kittilän ihmisten perustajien Kari ja Satu Salosen avustuksella varsin helposti. Haastatteluajankohtien sopiminen sujui mutkattomasti, kävin kahtena eri päivänä Kittilässä tekemässä yhteensä neljä haastattelua. Se, ettei haastatteluja hoidettu samana päivänä oli myös hyvä asia, koska ensimmäisellä kerralla tekemäni haastattelun perusteella ja sen litteroituani huomasin joitain omia maneerejani haastattelijana, ja pystyin ehkä korjaamaan näitä ”virheitä” seuraavissa haastatteluissa.

Litterointiin luonnollisesti kului aikaa, mutta en pitänyt sitäkään ongelmana, koska samalla pääsin jo alustavasti tutustumaan aineistoon ja hieman analysoimaankin sitä. Kustannuksia aiheutui lähinnä matkoista. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, s. 35) mukaan haastattelun virhelähteenä voidaan pitää myös esimerkiksi sitä, että haastattelun luotettavuutta voi heikentää haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Tämäkään asia ei ehkä ole virhelähde ollenkaan oman haastatteluaineistoni osalta, koska käyttäessäni diskurssianalyysia pyrin juuri tuomaan esiin näitä mahdollisia sosiaalisesti suotavia vastauksia, jotka ehkä kiinnittyvät johonkin yhteiskunnassa vallitsevaan hegemoniseen diskurssiin.

Haastattelumenetelmäni voidaan kuvata tarkemmin puolistrukturoiduksi, eli teemahaastatteluksi, jossa kysymykset ovat osin ennalta suunniteltuja, mutta niiden järjestystä ja muotoa voidaan haastattelun kuluessa muuttaa. Valmiiksi suunnittelemini kysymysten lisäksi saatoinkin kysyä myös ennalta suunnittelemattomia kysymyksiä haastattelun kuluessa esiin tulleista aiheista. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, s. 47-48) mukaan teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto, jossa haastattelu kohdistetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelu -nimi siis kertoo sen, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelussa otetaan myös huomioon, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Lisäksi huomioidaan, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussa ei ole strukturoidulle lomakehaastattelulle ominaista kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä, mutta se ei myöskään ole täysin vapaa niin kuin syvähaastattelu.

Ruusuvuoren (Ruusuvuori, 2010, s. 424-425) mukaan aineiston litteroinnin sopiva tarkkuus määritetään tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella. Jos kiinnostus kohdistuu haastattelussa esiin tuleviin asiasisältöihin, kovin yksityiskohtainen litterointi ei ole tarpeen. Oman haastatteluaineistoni puheen olen pyrkinyt litteroimaan mahdollisimman tarkasti. En kuitenkaan ole merkinnyt ylös kaikkia taukoja, nyökkäyksiä tai esimerkiksi katseen kohdistamisia, koska en usko niiden olevan tutkimusongelmani selvittämisen kannalta olennaisia asioita. Kun aineiston analyysin perustana on litteroinnin avulla tuotettu tekstiaineisto, litteroinnin avulla tavoitetaan vain pieni osa haastattelutilanteessa tarjolla olevasta informaatiosta. Vaikka tutkija kirjaisi ylös kaiken kuulemansa puheen, osa jää aina

kuulematta tai havaitsematta, tai voidaan ymmärtää väärin. Lisäksi suuri osa haastatteluvuorovaikutuksesta on muuta kuin sanallista vuorovaikutusta. Litteraatiossa tutkija tekee jatkuvasti valintaa sen suhteen, mikä nähtävissä tai kuultavissa oleva informaatio on olennaista meneillään olevan vuorovaikutuksen ymmärtämisen kannalta. (Ruusuvuori, 2010, s. 427.)

Haastattelin siis tutkimustani varten neljää Kittilän ihmisten jäsentä. Haastatteluaineistoni on litteroituna yhteensä 56 sivua pitkä. Haastateltavat ovat Kittilän ihmisten perustaja Satu Salonen, Finavian Kari Tohmo, joka on Kittilän lentoaseman päällikkö sekä Kittilän ihmisten lahjoittajajäsen. Kaksi muuta haastateltavaa olivat yhdistyksen vapaaehtoistyöntekijöitä ja halusivat pysyä anonyymeinä. Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi olen muuttanut suoriin haastattelulainauksiin heidän nimensä. Nämä pseudonimet ovat Kerttu ja Martti. Olen hieman siistinyt kaikkien haastateltavien puheita haastattelulainauksiin, jättäen esimerkiksi joitain äänteitä (öö, mm..) ja samojen sanojen toistamisia litteroimatta. Sulkeissa olevat maininnat suorissa haastattelulainauksissa ovat omia tarkennuksiani ja selvennyksiäni haastattelupuheeseen. Haastatteluaineistoni analysointimetodi on diskurssianalyysi, josta kerron tarkemmin seuraavaksi.

3.2 Diskurssianalyysi

Kielen käyttöä voidaan analysoida kahdesta eri näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentumisena. Jälkimmäisessä, usein sosiaalisesti konstruktionismiksi nimitetyssä näkökulmassa kielen käyttöä tarkastellaan osana todellisuutta itseään. Kielen käyttö on käytäntö, joka ei vain kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sosiaalista todellisuutta jossa elämme (Jokinen ym., 1993, s. 9,18). Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tukeudutaan juuri konstruktionistiseen näkökulmaan. Diskurssianalyysi voidaan määritellä: ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym., 1993, s. 9-10).”

Suonisen (1999, s. 17-19) mukaan diskurssianalyysin perusajatuksena on kielenkäytön tarkasteleminen tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä kiinnostus kohdistuu sen miettimiseen, miten toimijat tekevät ymmärrettäviksi asioita kielenkäytöllään. Teoille ja ilmiöille ei kiirehdiä nimeämään syitä, vaan ne tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiöitä ja nimeävät niille syitä otetaan tutkimuskohteeksi sellaisenaan. Henkilön kielenkäyttö antaa väistämättä viitteitä siitä, millainen tämä ihminen on moraalisen toimijana: minkä hän ottaa itsestään selvänä asiana, mitä arvostaa erityisesti ja mitä puolestaan pitää outona. Myös Jokisen (1999, s. 38, 40-41) mukaan tekstejä ja puhetta analysoitaessa olennaista on, että ne otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan, eikä niiden ”takaa” pyritä etsimään ”oikeaa” todellisuutta. Sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvassa diskurssianalyttisessä tutkimuksessa valitaan tutkimuskohteeksi ne kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat.

Jokisen ym. (1993, s. 21) mukaan se, että kieltä ei tulkita todellisuuden ”luonnolliseksi” kuvaksi, ei kuitenkaan merkitse sitoutumista sellaiseen kaksijakoiseen ajattelutapaan, jossa kielen käyttö erotetaan ”oikeasta” todellisuudesta. Tällaisista dikotomioista tulisikin päästä eroon, sillä kielen käyttö ja muu todellisuus ovat erottamattomasti yhteenkietoutuneita: näemme sekä aineelliset asiat että käsitteelliset asiat erilaisten merkityssysteemien avulla. Merkityssysteemit eivät kumpua sattumanvaraisesti yksittäisten ihmisten päiden sisältä, vaan rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä.

Suonisen (1999, s. 29) mukaan diskurssianalyysin piirissä nimitetään tarkastelun kohteeksi otettavia kuvauksia usein selonteoiksi. Näin siksi, että tehtäisiin selvä ero sellaiseen lähestymistapaan, jossa aineistoa luetaan yksinkertaisesti kuvauksena siitä, millainen todellisuus on. Selonteoillaan ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi omaa itseään ja maailmaa. Selonteot eivät kuitenkaan ole riippumattomia sosiaalisesta maailmasta, vaan pohjautuvat niihin asioiden ymmärrettäviksi tekemisen tapoihin, merkityksiin, joita selonteon antaja ammentaa maailmasta. Toisaalta selonteot ovat myös osallisena sen muotoilemisessa, millaiseksi maailma jatkossa ymmärretään.

Selontekojen antaminen aloitetaan monissa tilanteissa ikään kuin luonnostaan tutuimmista vaihtoehtoista, eli laajalti kannatetuista, ideologisesti houkuttelevista ja itsestään selvän tuntuisista diskursiivisista merkityksistä. Näin on erityisesti silloin kun emme tunne

keskustelukumppaniamme tai yleisöämme. Tuttuihin merkityksiin tukeutuminen ei kuitenkaan tapahdu välttämättä niiden arvostamisen tai sisäistämisen takia, vaan pikemminkin siksi, ettei puhujan tarvitsisi jatkuvasti olla puolustelemassa selontekoaan. Jos nimittäin selonteot kuulostavat vuorovaikutuskumppanista oudoilta, voi tämä esittää kritiikkiä, epäilyä tai täydentäviä kommentteja, sitä suuremmalla todennäköisyydellä, mitä oudommilta aiemmat selonteot hänestä kuulostavat. Vuorovaikutuskumppanilla on siis olennainen panos selontekojen sisältöjen muotoutumisessa. Jo ensimmäisen selonteon muotoilussa kielenkäyttäjän oletukset keskustelukumppanistaan tai yleisöstään saattavat olla olennaisin merkitysvalintojen tuottaja. Olennaisinta on lopulta se, miten toiset ottavat selonteot vastaan. Vuorovaikutuskumppanimme ja yleisömme ovat toimintamme ja sitä koskevien selontekojemme sopivuustuomareita. (Suoninen, 1999, s. 27, 31.)

Pietilän (2010, s. 213) mukaan diskurssianalyttisessä näkökulmassa tarkastelun kohteena ovat ihmisten haastattelutilanteessa käyttämät kontekstisidonnaiset kulttuuriset jaottelut, tulkinnat, puhutavat ja luokitukset sekä vuorovaikutuksessa toteutuvat diskursiiviset käytännöt. Kun analysoidaan tutkimushaastatteluaineistoa diskursiivisesti, on tärkeää nähdä aineiston välittämä tieto kontekstuaalisena, tilannesidonnaisena kuvauksena haastattelussa käsitellyistä aiheista. Haastattelu ei heijasta suoraan ulkopuolista todellisuutta objektiivisesti olemassa olevana ja kielestä riippumattomana asiana. Todellisuuden kuvaukset ja tieto siitä syntyvät haastattelun osapuolten yhteistyönä haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksena. Tästä seuraa että haastattelijan toiminta on tärkeä osa aineistoa, haastateltavien puheesta erottamaton analyysin kohde. (Pietilä, 2010, s. 214.)

Esimerkiksi Parkerin (1992, s. 1-4, Jokisen ym., 1993, s. 24 mukaan) mukaan diskurssianalyttisesti suuntautuneet tutkijat puhuvat merkityssysteemien kirjosta. Tämän idean mukaan sosiaalinen todellisuus hahmottuu moninaisena, useiden rinnakkaisten tai keskenään kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa, sen prosesseja ja suhteita eri tavoin. Erilaisia merkityssysteemejä on kutsuttu toisinaan diskursseiksi ja toisinaan tulkintarepertuaareiksi.

Jokinen ym. (1993, s. 26-28) näkevät diskurssin ja repertuaarin käsitteiden olevan niin läheisiä sukulaisia, että he määrittelevät ne molemmat melko eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla

rakentavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssit ja repertuaarit eivät kuitenkaan ole analyysin raakamateriaalia, vaan ne ovat tutkijan tulkintatyön tulosta. Merkityssysteemien analyysissä ei ole kyse pelkästä tekstien ominaisuuksien erittelystä, vaan perustellusta tulkinnasta, joka pohjautuu tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun. Diskurssianalyysissä ei tutkita repertuaareja tai diskursseja sinänsä, vaan eritellään erityisesti sitä, miten ne tulevat esiin erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.

Diskurssianalyysin teossa korostetaan muun muassa tapahtumatilanteen, eli kontekstin vaikutusta ja vuorovaikutuksen kulkua (Jokinen ym., 1993, s. 29, 31). Lisäksi tärkeä on kulttuurisen kontekstin käsite. Yleisesti ottaen kontekstin huomioon ottamisella analyysissä tarkoitetaan sitä, että analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon tulkinta pyritään suhteuttamaan (Jokinen ym., 1993, s. 39). Kielen käytön voidaan kuitenkin ajatella suhteutuvat myös konkreettisen tapahtumatilanteen, esimerkiksi haastattelutilanteen ulkopuolelle, kulttuuriseen kontekstiin. Analyysin kannalta tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta pyritään tunnistamaan sellaisiakin seikkoja, joiden tulkinta edellyttää tutkijan omien kulttuuristen tapojen, stereotyyppien tai yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemuksen tietoista käyttöä (Wooffitt, 1993, s. 302, Silverman, 1985, s. 37-39, Jokisen ym., 1993, s. 32 mukaan).

Jokisen ym. (1993, s. 33) mukaan kulttuurisen kontekstin tasolla liikkuvaa analysointia on mahdollista jatkaa miettimällä sitä, miten kielen käyttäjät suhteuttavat sanomisensa mahdollisiin vasta-argumentteihin, jotka edustavat useimmiten laajalle levinneitä kulttuurisia konventioita. Suhde mahdollisiin vasta-argumentteihin on usein olennainen, vaikei sitä olisi keskustelussa tuotu esiinkään (esim. Billig, 1987, s. 91-95, Suoninen, 1992, s. 60-72, Jokisen ym., 1993, s. 33 mukaan). Tällöin puhuja argumentoi ikään kuin näkymättömälle yleisölle ottaen jo ennakolta huomioon mahdollisesti esitettävän kritiikin.

Suonisen (1993, s. 48) mukaan kielen käytön vaihtelevuuden ei ajatella johtuvan ihmisten epäjohtonmukaisuudesta, vaan pikemminkin siitä, että kielen avulla tehdään erilaisia asioita, tuotetaan erilaisia funktioita. Funktioilla tarkoitetaan kaikkia niitä mahdollisia seurauksia, joita kielen käytöllä voi olla (niin tarkoitukselliset kuin huomaamattomatkin seuraukset, sekä tilannekohtaiset funktiot että kauaskantoiset ideologiset seuraukset). Myös Jokisen ym. (1993,

s. 42-43) mukaan funktiolla ei välttämättä tarkoiteta toimijan itsensä tarkoittamaa vaikutusta. Funktioiden tulkinta ei edellytä sen pohtimista, onko toiminta tietoista vai ei. Huomaamattomasti toteutetut funktiot voivat olla usein analyttisesti kaikkein kiinnostavimpia.

Kielen käytöllä voi olla tilannekohtaisten funktioiden ohella myös laajoja, yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteenkietoutumiseen. Potterin ja Wetherellin (1989, s. 187, Jokisen ym., 1993, s. 43) mukaan tällaisia ideologisia seurauksia voivat olla esimerkiksi joidenkin alistussuhteiden legitimoiminen ja ylläpitäminen. Sama diskurssi voi kuitenkin olla seurauksiltaan ristiriitainen, tuottaa näkökulmasta riippuen niin kielteisiä kuin myönteisiäkin seurauksia. Analyysin tehtävänä on pyrkiä jäljittämään näitä toisinaan selkeitä, mutta useimmiten piiloisia ja ristiriitaisia seurauksia. Ideologisten seurausten ”löytäminen” lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista relevanssia ja erottaa sen vahvasti eettisestä ja moraalisesta relativismista, kaiken hyväksymisestä. Näin on mahdollista nostaa esiin vaihtoehtoisia sosiaalisen todellisuuden jäsenyyksiä. (Parker, 1992, s. 18-19, Jokisen ym., 1993, s. 44 mukaan.)

Suonisen (1992, s. 125, Jokisen ym., 1993, s. 17 mukaan) mukaan diskurssianalyysia ei ole mielekästä luonnehtia selkeärajaiseksi tutkimusmenetelmäksi, vaan pikemminkin väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, joka sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Jokisen ym. (1993, s. 13) mukaan tärkein osa diskurssianalyttistä työskentelyä on työlästä, tulkintoja kehittävästä uurastuksesta aineiston parissa. Käytännössä tämä tarkoittaa keskeisten aineistokohtien useita kymmeniä keskittyneitä lukukertoja. Tärkein diskurssianalyysiin kuuluva metodinen valmius on halu tunnistaa aineistostaan ihmettelyn aiheita: ristiriitaisia jännitteitä, urautumista ja hienosäätöä. Jokisen ja Juhilan (1993, s. 106) mukaan aineiston analysoiminen ei ole yksiselitteinen ja selkeä prosessi, jonka aikana ”oikeat” tulkinnot itsestäänselvästi nousevat esiin. Merkityksiä ei voi kokonaan paikantaa pelkästään aineiston ominaisuudeksi, vaan tutkijan vuoropuhelu aineiston kanssa osaltaan ratkaisee, mitkä merkityspotentiaalit herätetään henkiin. Tulkinta siis aina yksinkertaistaa, lyö lukkoon tiettyjä merkityspotentiaaleja.

Esimerkiksi Potterin ja Wetherellin (1989, s. 169 Suonisen, 1993, s. 50) mukaan tutkimusaineiston analysointi on luontevaa aloittaa erojen ja yhtäläisyyksien etsimisellä

aineistosta. Merkityssysteemit (diskurssit) eivät kuitenkaan esiinny aineistossa selkeinä kokonaisuuksina, vaan pieninä paloina, joten diskurssianalyysiin soveltuu huonosti sellaisten kiinteiden alkuhypoteesien rakentaminen, jotka pyritään todentamaan tai kumoamaan tutkimuksessa. Diskurssien identifioinnilla ei tarkoiteta erillisten aiheiden erottamista toisistaan, sillä kiinnostavimmat merkityssysteemit ovat sellaisia kielen käytön alueita joilla voidaan tehdä ymmärrettäväksi erilaisia aiheita tai teemoja, kuten esimerkiksi ”individualismidiskurssi” tai ”poikkeavuusdiskurssi”. Diskurssien tunnistaminen ei saisi perustua pelkästään tutkijan päässä oleviin konstruktioihin, vaan hänen tulisi tulkinnoissaan tukeutua sellaisiin eroihin ja ristiriitoihin, joihin itse kielen käyttäjäkin tukeutuu. Sanojen käytöllä ja muilla symbolisilla teoilla on kirjaimellisten merkitysten lisäksi usein myös muita analysoinnin kannalta olennaisia, mutta vaikeasti havaittavia merkityksiä. Merkityssysteemien tunnistaminen ja rajaaminen on aina osin luovaa valintojen tekoa, ja siksi päättelypolut on tärkeää raportoida mahdollisimman yksityiskohtaisesti. (Suoninen, 1993, s. 51, 54.)

Sosiaalinen konstruktionismi on tutkimukseni teoreettis-metodologinen viitekehys. Ymmärrän siis puheen tekemisenä, sosiaalisen todellisuuden rakentamisena. Kaikki mitä sanomme joko säilyttää tai uusintaa olemassa olevaa todellisuutta. Pyrin etsimään haastatteluaineistostani haastateltavien selonteiden ”perusteena” olevia, yleisesti hyväksytyjä diskursseja. Ymmärrän myös oman osuuteni haastattelijana, haastateltavan selontekoihin mahdollisesti vaikuttavana vuorovaikutuskumppanina. Yritän myös ottaa analyysissäni huomioon sen, että haastattelukonteksti ja se, että haastattelut on tehty eettistä matkailua käsittelevää pro gradu -tutkielmaa varten, on voinut vaikuttaa haastateltavan oletuksiin ”yleisöstään” ja tätä kautta haastateltavan puheeseen.

Diskurssianalyysia esittelevillä kursseilla puhuttiin diskurssin käsitteestä sekä teoriana että metodina. Tutkimusta on mahdollista tehdä vain diskurssiteoreettisesta näkökulmasta, mutta tutkija voi käyttää diskurssianalyysia myös metodologiana aineistoa analysoidessaan. Omassa tutkimuksessani tukeudun sekä diskurssiteoriaan yleisesti että diskurssianalyysiin metodina haastatteluaineistoni analysoinnissa. En siis pidä kieltä pelkkänä keinona kommunikoida, vaan ymmärrän puheen tekemisenä, sosiaalisen todellisuuden tuottamisena. Pyrin tulkitsemaan aineistostani ”normaaleiksi asiantiloiksi” ymmärrettyjä diskursseja ja erittelemään sitä, mihin historiallisiin käytäntöihin tai instituutioihin puhujat puheessaan tukeutuvat. Yritän myös eritellä mahdollisia vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää asioita. Haluan tuoda esiin myös mahdollista kulttuurista kontekstia ja sitä, miten haastateltavat ehkä esittävät

asioita kulttuurisesti hyväksytyllä tavalla välttämättä mahdollista kritiikkiä. Pysin omassa analyysissäni ”löytämään” ehkä huomaamattomiakin puheen funktioita. Erityisesti minua kiinnostavat haastateltavien mahdolliset ideologiset funktiot.

Juhilan ja Suonisen (1999, s. 251) mukaan tutkimuksen tulokset ovat väistämättä tutkijan kielen avulla tuottamia tulkintoja aineistoistaan ja ne rakentavat siis myös omalta osaltaan sosiaalista todellisuutta. Tutkimustulosten erittelyssä on kyse mahdollisimman hyvin perusteltujen tulkintojen esittämisestä sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Kun diskurssianalyysiä soveltava tutkija alkaa pohtia omaa kielenkäyttöään ja tutkimustuloksiaan, on kyse refleksiivisyydestä eli sen osoittamisesta, että ymmärtää oman toimintansa sosiaalisen todellisuuden tuottamisena. Refleksiivisyys on ennen kaikkea kriittisyyttä suhteessa omaan kielenkäyttöön ja sen mahdollisesti tuottamiin seurauksiin.

Jokisen ym. (1993, s. 23-24) mukaan yksi diskurssianalyttisen tutkijan peruskysymys on, missä määrin hän huomaamattaan tulee uusintaneeksi olemassaolevaa käsitteistöä, vanhoja kategorioita ja dikotomioita. Tutkija ei kuitenkaan voi täysin irtautua olemassaolevasta kielestä - tutkijan on tuotettava tekstejään sellaisten merkityssysteemien avulla, jotka ovat sen verran vakiintuneita, että ne ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä. Tutkijankin pohdinnat ovat siis aina diskurssien käyttöä. Myös niiden termien reflektointi, joilla tutkija itse nimeää diskursseja on olennaista, sillä sanavalinnat liittyvät analyysoijan moraalisiin ja poliittisiin valintoihin. (Suoninen, 1993, s. 62-63.)

Omassa tutkimuksessani pyrin pitämään mielessä, että se, miten tulkiten ja teen johtopäätöksiä aineistostani ja millaista kieltä käytän, tuottaa osaltaan sosiaalista todellisuutta. Tulkintani ovat omia, pohdittuja luomuksiani, mutta myös toisenlaiset tulkinnat ja valinnat tutkimuksen teossa olisivat mahdollisia. Pysin myös tiedostamaan oman kielenkäyttöni merkityksen tutkimukseni raportoinnissa ja sen, kuinka voin kielen avulla joko säilyttää tai uusintaa olemassa olevia merkityssysteemejä ja järjestyksiä. Toisaalta voin osittain myös olla sokea omalle kielenkäytölleni ja käyttämilleni ”fraaseille”. Tutkijan on kuitenkin loppujen lopuksi pakko käyttää olemassa olevaa kieltä ja diskursseja halutessaan tulla ymmärretyksi. Ylipäätään näiden asioiden tiedostaminen on kuitenkin mielestäni tärkeintä.

4 TOIMINNAN EETTISET ULOTTUVUUDET

Tutkimukseni pääväite on, että Kittilän ihmisten toiminta edustaa eettistä matkailukonseptia. Toimintaan näyttää jo ensikatsomalta liittyvän eettisyyttä. Esimerkiksi vaatimus ihmisten matkailusta lähempänä kotiaan toteutuu: ikäihmiset matkustavat oman kunnan alueella, eivätkä käytä esimerkiksi lentokonetta matkustukseen, joten kuljetusten tuottamat ympäristöhaitat ovat pienemmät kuin vaikkapa ulkomaille suuntautuvilla matkoilla. Yhdistyksen toiminnassa hyödynnetään myös jo olemassa olevaa matkailuinfrastruktuuria, eikä uusia tiloja tai palveluita tarvitse rakentaa ikäihmisten lomiam varten. Myös yrityksen sosiaalinen vastuu toteutuu: Kittilän ihmiset on voittoa tavoittelematon yhdistys, jonka toiminta perustuu vapaaehtoistyölle, jäsenmaksuille ja lahjoituksille.

Aloitan aineistoni analysoinnin selvittämällä, millaisia eettisiä ulottuvuuksia Kittilän ihmisten toimintaan liittyy. Analysoin haastatteluja etiikan teorioiden sekä lahjan käsitteen näkökulmista.

4.1 Altruismi

Kittilän ihmisten toiminnassa on eettistä epäitsekäs toisista ihmisistä huolehtiminen. Airaksisen (1987, s. 118-119) mukaan altruismin kannattaja sanoo, että jokaisen ihmisen tulee huolehtia ennen kaikkea muiden ihmisten eduista ja pitää omaa etuaan toissijaisena. Altruisti siis uskoo, että on aina uhrauduttava muiden puolesta, eli tilanne minun ja muiden välillä on epätasapainoinen. Tämän vuoksi altruismi on moraaliakin vaativampi kanta. Etiikassa kuitenkin yleensä minun ja muiden välillä vallitsee tasapaino, kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia. Moraali on itse asiassa systeemi, joka on luotu korjaamaan liiallisen itsekkyyden, eli egoismin haittoja. Etiikan ei kuitenkaan tarvitse olla täysin altruistista, sillä altruismia voidaan pitää liian vaativia uhrauksia edellyttävänä kantana.

Seuraavassa Martti kertoo, mitä Kittilän ihmisten jäsenyys hänelle merkitsee:

No, kun mulla on semmonen, minä olen niin sanottu uskovainen, niin tuota siihen kuuluu se, että lähimmäisiä pitää auttaa, ja kun siihen tulee tilaisuus niin, jos se vaan mulle sopii ja on mahdollista, niin koitan siihen sitte tarttua....

Martti merkityksellistää ja kuvaa toimintaansa Kittilän ihmisissä uskonnon ja uskovaisuuden kautta. Hänen mielestään yhdistyksen toiminta on lähimmäisenauttamistyötä, ja lähimmäisen auttaminen kuuluu itsestään selvästi uskontoon. Martin kertomuksessa Kittilän ihmisten toimintaan liittyy altruistisia piirteitä. Altruismi näyttää liittyvän läheisesti myös uskovaisuuteen, uskovaisen pitää Martin mielestä auttaa lähimmäisiä, kuten altruistinkin täytyy huolehtia ennen kaikkea toisten ihmisten hyvinvoinnista. Martti kuitenkin toteaa, että ”jos se (lähimmäisen auttaminen) vaan mulle sopii ja on mahdollista, niin koitan siihen sitte tarttua. Martin auttamishalu on siis eettistä, muttei täysin altruistista (kuten etiikan ei täydy ollakaan), koska hän ei uhraa omaa hyvinvointiaan toisten vuoksi.

Martin eettistä auttamishalua voi tulkita myös vastavuoroisen lahjan näkökulmasta. Koska uskovaisuuteen kuuluu, että lähimmäisiä pitää auttaa, voi Martti myös odottaa apua lähimmäisiltään sitä tarvitessaan. Annettu lahja tai palvelus palautetaan. Uskonnon innoittama auttamishalu voi myös taata vastalahjan tulevaisuudessa, uskontoon liittyvän pääsyn taivaaseen.

Seuraavaksi Satu kertoo, millaista matkailutoimintaa Kittilän ihmisten lomat hänen mielestään ovat, ja miten hän ne määritteli:

...täähän on, niin ku tässä, tässä muodossaan täähän on niin kun hyväntekeväisyyttä, eli siis, vähän kyllä niin ku sillai raamatullisesti että, että jokainen tuo lahjojaan mitä on...

Satu määrittää Kittilän ihmisten toiminnan hyväntekeväisyydeksi. Kittilän ihmiset näyttäytyvät lahjoja tuovina hyväntekijöinä. Hyväntekeväisyys on altruistista toimintaa, siinä huolehditaan muiden ihmisten eduista. Maussin (1999, s. 112-113) mukaan hyväntekeväisyys kuitenkin myös haavoittaa kohdettaan. Hän tarkoittaa tällä sitä, että hyväntekeväisyyden kohde on aina alemmassa asemassa kuin hyväntekijä. Jos

hyväntekeväisyyttä ei pystytä jollain tavalla korvaamaan, kohde myös jää alempaan asemaan.

Lahjan teorian perusteella voisi ajatella, että hyväntekeväisyys ei olekaan vain hyvän tekemistä, vaan myöskin keino käyttää valtaa. Kittilän ihmisten tapauksessa se on kuitenkin kyyninen ajatus. Hyväntekeväisyydestä hyötyvät sekä vastaanottaja että myös hyväntekijä, joka saa teostaan esimerkiksi hyvän mielen. Kittilän ihmisten tapauksessa myös hyväntekemisen kohteen alempaan asemaan joutuminen ei pidä paikkaansa, koska ikäihmiset osallistuvat ilmaislomille vapaaehtoisesti, eikä heidän ole pakko ottaa hyväntekeväisyyttä vastaan.

Satu myös kertoo, kuinka ”jokainen tuo lahjojaan mitä on”. Kittilän ihmisissä toimivat antavat lahjojaan ikäihmisten käyttöön: annetaan palveluksia ja aikaa vapaaehtoistyön muodossa tai esimerkiksi majoitusta tai muita palveluja lahjoitusten muodossa. Lahjan teorian perusteella kaikki lahjat täytyy kuitenkin palauttaa. Millaisen vastalahjan vapaaehtoistyöntekijät ja lahjoittajat saavat antamistaan lahjoista? Käsittelen vastalahjojen saamista tarkemmin viimeisessä analyysiluvussa.

4.2 Sitoutumattomuus

Kittilän ihmisten toiminnassa voidaan pitää eettisenä myös sen sitoutumattomuutta. Kaikenlaiset ihmiset ovat tervetulleita mukaan toimintaan. Seuraavissa haastattelulainauksissa Kittilän ihmisten jäsenet kertovat toiminnan sitoutumattomuudesta esimerkiksi uskontoon ja politiikkaan

.

Martti kertoo Kittilän ihmisten sitoutumattomuudesta uskontoon:

No, kun mulla on semmonen, minä olen niin sanottu uskovainen, niin tuota siihen kuuluu se, että lähimmäisiä pitää auttaa, ja kun siihen tulee tilaisuus niin, jos se vaan mulle sopii ja on mahdollista, niin koitan siihen sitte tarttua....ja siihen kuuluu, vaikkei tässä mitään uskonnollista aspektia tässä, tässä Kittilän ystävät, en ainakaan ole huomannu, niin tämä lähimmäisenauttamistyö on kuitenkin, sitä voi olla ilmanki, ei siihen välttämättä uskontoa tarvita.

Martti näkee Kittilän ihmisten toiminnan omasta vakaumuksestaan poiketen sitoutumattomana uskontoon. Singerin (1993, Holdenin, 2005, s. 187 mukaan) mielestä onkin parempi kohdella etiikkaa täysin itsenäisenä uskonnosta. Toiset ihmiset perustavat etiikan ja moraalin uskontoon, mutta myös monet ihmiset jotka eivät usko jumalaan, näyttävät toimivan moraalisesti ja eettisesti. Myös Martti toteaa lähimmäisenauttamistyötä voivan olla ilman uskontoon perustuvaa taustaa.

Satu kertoo yhdistyksen sitoutumattomuudesta seuraavasti:

...ja sitte me tietysti politiikasta pysyttelemme erillämme, että meillä on ymmärtääksemme (jäseniä) kaikista puolueista, ja sehän on tavallaan esimerkiksi maaseudulla ja haja-asutusalueella on sekä politiikka että tämmöset on tavallaan niin ku lisänny sitä yksinäisyyttä, että jos on Keskusta-puolueen ja demarien ja kaikkien, joka puolueella on niin ku, joka kylässä omat ryhmänsä, niin silloin niitten ei sovi toimia yhdessä, mutta ku tässä, kun on vähän ihmisiä niin ei jää mihinkään toimintaan niin tää on, on tämmöstä, että ja sit se, että niin ku esimerkiksi kirkko ja myös niin ku, ei me niin ku uskonnollisestikki, että meillä on esimerkiksi tää Marian kappeliin tutustuminen niin, esittelijä on hyvin tarkka, hän kertoo vaan niin kun näistä kirkollisista symboleista ja esittelee niitä, niitä kaikkia taideteoksia ja kertoo Marian kappelin historiasta. Siel veisataan kolme virttä, mutta siellä ei esimerkiksi oo rukousta, ettei kukaan, ku nyt pitää olla nykyään niin tarkka ettei, mutta sehän ei oo mikään pakollinen ohjelma muutenkaan mut siis että, et just ettei tulis semmosta sanomista et tää on jotain...

Myös Satu merkityksellistää Kittilän ihmisten sitoutumattomuuden. Hänen mukaansa Kittilän ihmiset pysyttelee erillään politiikasta ja uskonnosta. Satu pitää sitoutumattomuutta nykypäivänä olennaisena osana esimerkiksi juuri Kittilän ihmisten tyyppisten yhdistysten toimintaa. Sadun puheessa politiikka näyttäytyy maaseudulla ja haja-asutusalueella yksinäisyyttä lisäävänä tekijänä, ja hän pitääkin Kittilän ihmisten toimintaa vastavuoroisesti yksinäisyyttä vähentävänä. Martti ja Satu siis merkityksellistävät Kittilän ihmisten toiminnassa vahvasti sitoutumattomuuden. Ihmisten uskonnollisella, ei-uskonnollisella tai poliittisella suuntautumisella ei ole merkitystä. Sitoutumattomuutta pidetään haastatteluissa tärkeänä asiana, toimintaan kiinteästi liittyvänä oletuksena.

4.3 Tasa-arvo

Kerttu kertoo siitä, mikä hänen mielestään Kittilän ihmisten toiminnassa on hyvää:

...mikä tässä on minusta hyvää, niin me ei katota, tai sanotaan Kittilän ihmiset ry ei katso ihonväriin, eikä vaatetukseen, eikä mihinkään muualle, eikä pankkitiliin, eikä tämmösiä, ei ole ollenkaan, vaan Kittilän ihmiset ry:ssä on kaikki saman vertasia, siis meidän silmissä, jotka siellä tehdään tätä työtä, koska me-, minä aattelen näin, että aivan niin ku me ollaan luojan edessäki kaikki saman vertasia...

Kerttu tarkastelee Kittilän ihmisten toimintaa tasa-arvoisuuden kautta. Hänen kommenttiaan voi analysoida esimerkiksi Kultaisen säännön avulla: kaikki minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille. Kultaisen säännön mukaan ihminen on valmis astumaan toisen ihmisen saappaisiin. Toista ihmistä on kohdeltava samoin kuin itseään toivoisi kohdeltavan, huolimatta esimerkiksi toisen ihmisen ominaisuuksista tai varallisuudesta.

Satu jatkaa tasa-arvo teemaan liittyen seuraavasti:

...ja tässä ei kiinnitetä huomiota varallisuuteen, koska tota esimerkiks leskeks jääminen koskettaa yhtä kipeesti rikasta kun köyhääkin, et, ja esimerkiks omaishoitajuus ja kaikki tämmöset että, että pyritään huolehtiin, että saadaan (mukaan) mahdollisimman paljon tällaset jokka on niin ku kovasti loman tarpeessa..

Myös Sadun mukaan kaikki Kittilän ihmisten toimintaan osallistuvat ovat tasa-arvoisessa asemassa. Ketään ei laiteta parempaan tai huonompaan asemaan jonkin ominaisuuden perusteella. Näyttää siltä, että Kittilän ihmisten toimintaan liittyen on yleisesti tärkeää korostaa tasa-arvoisuutta, ja että kaikenlaiset ihmiset ovat tervetulleita toimintaan mukaan.

Kittilän ihmisten toiminta näyttäytyy aineistoanalyysin perusteella eettisenä lähimmäisenauttamistyonä ja hyväntekeväisyytenä. Toiminta on altruistista, mutta ei kuitenkaan liian vaativaa, ettei kenenkään tarvitse uhrata omaa hyvinvointiaan toiminnan vuoksi. Yhdistyksen toiminnassa korostuvat ihmisten tasa-arvoisuus, sekä yhdistyksen sitoutumattomuus politiikkaan ja uskontoon.

5 HYÖTYÄ KAIKILLE?

Jatkan aineistoni analysointia pohtimalla, millä tavalla eettiseen matkailuun liittyvä kaikkien matkailuun osaa ottavien, sekä erityisesti paikallisten hyötyminen toteutuu Kittilän ihmisten toiminnassa. Yhdistyksen toimintaperiaatteita tarkastellessa voi huomata, että Kittilän ihmiset toimii paikallisesti ja hyödyntää paikallisten yritysten palveluita. Kittilän ihmisten järjestämät lomat hyödyntävät myös erityisesti matkailusesongin ulkopuolista aikaa (Kittilän ihmiset ry), mikä voi osaltaan jatkaa matkailusesonkia ja pienentää matkailupalveluiden tuottajien ja matkailualan työntekijöiden työssä tapahtuvia kausivaihteluita. Lomien osallistujat ovat paikallisia ikäihmisiä, joten myös tältä kannalta toiminta hyödyttää paikallisesti. Ikäihmisten ottaminen matkailullisen ”avunannon” piiriin on eettistä toimintaa.

5.1 ”Aina ensisijaisesti on Levi ja turistit”

Kittilän ihmisten perustamisesta puhuttaessa Satu kertoo:

...ruvettiin vaan miettiin, kun on ollu semmosta vastustusta, että minkä takia kunnassa kaikki investoinnit menee Leville ja Levi vaan saa kaikkea ja syrjäkylät ei mitään, niin sitte synty semmonen ajatus sitte, kun nää loppusesongin aikana, niin täällähän vois niin kun syrjäkyläien ihmisille sitte keksiä jotain kivaa. Ja siitä se sitten lähti niin ku vyörymään. Ja sit se, että kun hotellit on tyhjillään tai melkein tyhjillään, niin, ja kuitenkin kaikki ei sulje, niin silloin he tämmöseen hyvään tarkotukseen, lähtee tähän hommaan niin kun omakustannushintaan, että, et me saada nää lomat sellaseen hintaan, että mikään muu systeemi ei tätä pystyis tekeen...

Kittilän ihmisten perustamisen syitä voi tarkastella utilitarismin teorian avulla. Utilitarismin kantava ajatus on: suurin määrä hyvää suurimmalle osalle ihmisiä. Airaksisen (1987, s. 137) mukaan *hedonistisessa* utilitarismissa mielihyvän, onnellisuuden ja nautinnon lisääminen on elämän päämäärä. Utilitarismi on hyötymoraalia. Hyödyn periaatteen mukaan on oikein maksimoida kaikkien ihmisten hyvinvointi ja mielihyvän määrä. Satu kertoo kuinka Leviä ja sitä kautta matkailua on Kittilässä aiemmin arvosteltu. Leviin ja matkailuun on panostettu syrjäkyläien ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella. Kittilän ihmisten toiminta onkin perustettu

tasaamaan tätä epäsuhtaa. Toiminta hyödyttää ja lisää mielihyvää sekä Kittilän vanhuksille että myös matkailuyrityksille hiljaisina aikoina.

Myös Kerttu kertoo siitä, kuinka ”...aina ensisijaisesti on Levi ja turistit...”:

...kyllähän se niin ku matkailu on a ja o tietenki Kittilässä, mutta sitten Kittilän kunnassa ei pitäisi, monta kertaa on niin, ja on, että meidän veronmaksajien asioita ei hoideta, eli se on aina ensisijaisesti on Levi ja turistit ja sitten jos jää, niin rippeitä sitten meille...

Myös Kertun mielestä matkailu ja Levi on hyötynyt tavallisten ihmisten kustannuksella. Kittilän ihmisten toiminta taas hyödyttää myös tavallisia kittiläläisiä veronmaksajia, ei aina vain turisteja ja Leviä. Toisaalta Kittilän ihmisten toiminta voi auttaa myös matkailuyrityksiä saamaan positiivisempaa hyväksymistä kittiläläisiltä. Matkailuyritykset osallistuvat ikäihmisiä auttavaan toimintaan ja voivat näin nostaa profiiliaan eettisinä toimijoina. Myös lahjan vastavuoroisuus näkyy tätä kautta matkailuyrittäjien toiminnassa. He antavat palveluita Kittilän ihmisten käyttöön ja saavat hyväksyntää ja eettistä imagoa korvauksena. Utilitarismin ajatus toteutuu toiminnassa. Kittilän ihmisten toiminta ei ole myöskään millään tavalla pois turisteilta tai matkailuyrittäjiltä, koska lomat toteutetaan pääsääntöisesti matkailusesongin ulkopuolisena aikana.

5.2 Hyötyä paikallisille

Paikallisten ihmisten hyötyminen kuuluu olennaisena osana eettiseen matkailuun, ja paikallisuus näytti olevan tärkeää myös haastatelluille Kittilän ihmisten jäsenille. Seuraavassa Kari kertoo millä tavalla hän on Kittilän ihmisten toiminnassa mukana:

...tavote on tämmönen, olla ”hyvä naapuri”, eli mieluummin tuetaan tämmöstä paikallista toimintaa, joka on erittäin hyvää toimintaa vielä, vähän eri tyyppistäkin mitä aikaisemmin on tehty...

Karilta kysyttiin vielä, oliko hänellä joku muu tietty syy lähteä mukaan Kittilän ihmisten

toimintaan:

...ei, ei oikeastaan mitään muuta syytä, kuin että halutaan osallistua tammöseen toimintaan, joka hyödyttää tässä lähiympäristössä, ja tietenkin se, että ajatuksena tommonen vanhusten tukeminen samoin kuin matkailuelinkeinon hyödyntäminen siinä...siinon matkailuelinkeino, mitä enemmän se hyötyy, niin sitä enemmän se on meidänkin etu...

Kari puhuu ”hyvästä naapuruudesta” ja paikallisen toiminnan tukemisesta. Karin mielestä Kittilän ihmisten toiminnasta hyötyy moni taho: lähiympäristö, Kittilän vanhukset ja myös matkailuelinkeino. Lahjan vastavuoroisuus toteutuu monella tasolla, matkailuelinkeino tukee toimintaa ja saa myös sitä kautta hyötyä. Voisi ajatella, että lähiympäristön hyötymisestä puhuttaessa hyötyä tulee myös koko Kittilälle: Kittilässä on eettistä matkailutoimintaa ja tästä eettisyydestä hyötyy koko Kittilän kunnan maine.

Martilta kysyttiin, vaikuttaako paikallisuus hänen mielestään jotenkin Kittilän ihmisten toiminnassa:

No paikallisuus on tietenkin, ihmiset on vähän itsekkäitä, että seki on hyvä, kun se on edes paikallinen se...ei Afrikkaan ole niin helppo antaa avustusta ku, ku tähän omaan pitäjään.

Martin puheessa tulevat mielenkiintoisesti esiin toisaalta ihmisten itsekkyyden ja toisaalta näiden samojen itsekkäiden ihmisten halu auttaa. Puheessa näkyvät hyvin vapaaehtoistyöhön kuuluvat ulottuvuudet: altruismi ja oman edun tavoittelu (Stebbins 2004, s. 2). Antamalla avustusta ”omaan pitäjään” tasapainotetaan itsekkyyden ja avun antamisen välistä epäsuhtaa, annetaan lähelle, missä avun nähdään konkreettisesti menevän perille, ja hyödyttävän läheisiä ihmisiä ja omaa paikkakuntaa. Airaksisen (1987, s. 118) mukaan moraali onkin sellainen sosiaalinen systeemi, joka on luotu korjaamaan liiallisen itsekkyyden, eli egoismin haittoja. Egoismi on etiikkaan kuuluva oppi, jonka mukaan jokainen ihminen huolehtii vain omista eduistaan ja oikeuksistaan, eikä kenelläkään ole oikeutta puuttua asiaan.

Toisessa kohtaa Martti jatkaa:

...sillä, se on taas sitte ku ihmiset mielellään vanhuksista pitää täällä Suomessaki huolta, vaikka Suomessa nyt vanhuksista huolehtiminen, ei se ole niin hyvää kuin esim jossain Afrikassa, tai jossain muuallaki etelämaissa, jossa vanhukset kuuluu perheeseen, loppuun saakka, mutta kyllä ne kuitenkin haluais jollain tavalla pitää vanhuksista huolta, ja tässä on yksi tapaa auttaa niitä ja vanhukset ovat säännöllisesti olleet kovin kiitollisia...

Martin mielestä etelänmaissa vanhukset kuuluvat perheeseen loppuun saakka, mutta koska Suomessa ei tällaista perinnettä ole, voi Kittilän ihmisten toiminta auttaa pitämään toisella tapaa huolta vanhuksista. Hän pitää Kittilän ihmisten toimintaa yhtenä tapana auttaa ja huolehtia vanhuksista paikallisesti.

Kerttu lähestyy paikallisuutta hieman erilaisesta näkökulmasta:

...niin minä aina sanon näille, että luoja lähetti, yleensä luoja lähettää tänne nuita etelän variksia ja eronneita ja karanneita, mutta nyt se lähetti meille kaks enkeliä...mmm, että ne, et se on niin tärkeä asia, ja kun minä heille sanoin, kerroin sitten näille, että nää, nää Saloset (Kittilän ihmisten perustajat) ku tuli tänne, niin aatelkaa kuka muu Kittilän kunnassa, eikä Lapissa eikä missään ole ajatellu näitä vanhoja ihmisiä, jotka on lapsesta asti täällä asuneet, tehneet raskasta työtä, niin ku perustaneet ja kasvattaneet tämän Kittilän ja, ja lapset, niin nyt, minä näen sen, tämän (Kittilän ihmisten toiminnan) semmosena heihin kohdistuvana kunnioituksena ja arvontona heille, raskaan työn tekijöille, niin tämä, tämä on niin kun lahja heille...

Kerttu pitää Kittilän vanhuksia kunnan perustajina ja kasvattajina, ja heille tulisi Kertun mielestä korvata jollain tavalla menneet panostukset kunnan hyväksi. Kittilän ihmisten toiminta on tällainen korvaava lahja Kittilän vanhuksille. Douglasin (1999, s. 9) mukaan Maussin lahjateoriassa kaikki lahjat pitää palauttaa jollain erityisellä tavalla. Tämä luo vaihdannan loppumattoman kierron niin aikalaisten kuin eri sukupolvienkin keskuuteen. Sukupolvien välinen lahjojen kierto näkyy siinä, kuinka Kerttu haluaa kunnioittaa paikallisia vanhuksia ja toiminnallaan ikään kuin antaa vastalahjan Kittilän perustajille heidän tekemästään työstä.

Paikallisuutta on myös seuraavassa Karin haastattelukommentissa:

...henkilökohtaisesti tietenkin tuntuu hyvältä tuommoset kun toimintaa pyöritetään ja tehdään, ja tuen sitä lämpimästi ja yleensäkin niin kuin mieltii, niin meillähän on aika monenlaista toimijaa tässäkin kunnassa, erilaisia hyväntekeväisyisyhdistyksiä ja muita, niin tää on minusta semmosta konkreettista, selkeää, se, se tekee hyvän mielen ketkä siellä kulkee ja käy ja saa hyvän julkisuuden..

Kari mielestä Kittilän ihmisten toiminnassa hyvää on sen konkreettisuus ja selkeys. Konkreettisuuden voi ehkä huomata erityisesti siinä, kuinka Kittilän ihmisten toiminta on paikallista, se tapahtuu lähellä, ja tämän vuoksi jäsenillä on mahdollisuus konkreettisesti nähdä mihin heidän apunsa menee. Karin mukaan toiminnan etu muihin hyväntekeväisyisyhdistyksiin nähden on myös sen tuottama hyvä mieli ja julkisuus. Vapaaehtoistyöntekijät ja lahjoittajat antavat toiminnan hyväksi aikaansa, palveluitaan ja lahjoituksia, ja saavat vastalahjana sekä hyvää mieltä, että julkisuutta.

5.3 Hyötyä yrityksille

Haastateltavat arvelivat, että kittiläläisiltä, ja erityisesti kittiläläisiltä yrittäjiltä löytyy erityistä yhteistyökykyisyyttä, yhteishenkeä, ja auttamisen halua, mitä ei muilta paikkakunnilta välttämättä löydy. Martti pohti ensin, että Kittilän ihmisten tyyppinen toiminta voisi levitä muuallekin Suomeen, ja totesi sitten:

...mutta toisaalta sitten, et onko semmosta henkeä silti, ei se, ei se käskemällä synny tämä tämmönen homma...siihen pitää olla semmonen auttamisen halu...ja kittiläläisillä on semmosta halu-, muuten semmonenki aika erikoinen, minun käsittääkseni aika erikoinen ilmiö, että täällä eivät nämä palveluntarjoajat ja muut yrittäjät, niin ei ne taistele toisiaan vastaan...niin kuin jossain on kauhea kilpailu ja ei kattotakkaan sinne päin missä se toinen yrittäjä, mutta nämä tekee yhteistyötä...ei ole mitään hiomisia keskenään, vaikka ne tietenkin hiukan kilpailevatkin, mutta tämä on aika erikoinen ilmiö...ja se on Kittilässä...ehkä se on sitä samaa sitte, että täällä on semmosta yhteishenkeä kuitenkin...niin että se pitää yllä tätä, tätä Kittilän ihmisiä...

Myös Sadun mielestä Kittilästä löytyy erityistä yhteistyökykyä:

...mikäli mää ymmärrän, Kittilä on, tääl on niin ku esimerkiks Levin hyvä menestyminen matkailu-, laskettelukeskusten joukossa perustuu just siihen, että yrittäjät on erittäin yhteistyökykyisiä, ja mä luulen et just tää Kittilälle ja Leville ominainen tämmönen yhteistyökykyisyys mahdollistaa tän, et jos nyt aattelee esimerkiks että, että tää, nää (Kittilän ihmisten lomille osallistuvien) kuljetukset ja varsinki tuolta kaukaa näitten ryhmien hakeminen...niin se on aika kova urakka ja ne on kummakki safariyrittäjiä, jotka tavallaan moottorikelkkabisneksessä kilpailee kovasti toistensa kanssa, mutta yhdessä he ilosesti tehdään..tehdään tää et, tää on aika hieno homma.

Karilta kysyttiin, onko erityisesti Kittilällä ehkä jotain edellytyksiä Kittilän ihmisten tyypiseen toimintaan:

...selkeesti Kittilällä on edellytykset siihen. Meillä on vahva yhteistyö, se on hyvin vahva ja varsinki matkailuelinkeinon sisällä, me eletään matkailusta kaikki, niin meillon hyvin, hyvin semmonen läheinen yhteistyö...kyllä nämä niin ku edellytykset varmaan tällä maaperällä oli...keskusteluyhteys oli olemassa, ja kun vaan kaikki myönsi että täähän onki hieno idea, niin tuli porukkaa...siitä jatkettiin...kaikki tuntee toisensa oikeastaan voi sanoa tässä, just tässä matkailun sisäpiirissä, kaikki tuntee toisensa, on helppo työskennellä...

Näissä haastattelulainauksissa toistuvat sanat yhteistyö, yhteishenki ja yhteistyökykyisyys. Kittiläläisiä ja varsinkin Kittilän matkailuyrittäjiä pidetään hyvin yhteistyökykyisinä, mikä on ehkä myös mahdollistanut Kittilän ihmisten tyypisen toiminnan lähtemisen käyntiin. Kittiläläisillä nähdään myös olevan erityistä auttamisen halua. Vaikka toisaalta matkailuyrittäjät ovatkin keskenään kilpailijoita, he tekevät silti mielellään ja hyvässä hengessä yhteistyötä. Satu pitää yhteistyökykyisyyttä myös koko Levin hyvän menestyksen perustana. Yhteistyökykyisyyttä pidetään erittäin tärkeänä asiana myös Kittilän ihmisten toiminnan jatkumiselle.

Kittilän ihmisten toiminnassa yritykset auttavat ikäihmisiä ja tekevät lahjoituksia yhteistyössä ja altruistisesti. Vastavuoroisesti yritykset saavat jatkettua hieman matkailusesonkia, koska Kittilän ihmisten lomat järjestetään sesongin ulkopuolisena aikana. Yritykset myös saavat julkisuutta eettisinä toimijoina osallistuessaan Kittilän ihmisten toimintaan ja laajemmin myös

koko Levi voi nostaa profiiliaan eettisenä matkailukeskuksena matkailuyritysten osallistuessa yhteistyössä Kittilän ihmisten toimintaan.

5.4 Hyötyä esimerkkinä

Kittilän ihmiset voisi toimia esimerkkinä eettisestä matkailutoiminnasta ja sesongin jatkamisesta esimerkiksi muille matkailukeskuksille ja matkailuyrittäjille. Tällä tavalla toiminnasta voisi olla hyötyä myös laajemmin, jopa yhteiskunnallisesti. Satu kertoo:

...mutta siitoli puhetta just, että tästä voi kyllä olla Levin matkailuyrittäjille, kun näitä lomajuttuja kehitellään, niin koko Suomen vanhuksia me ei tietysti aleta virkistämään, mutta siis tällä kehitystyöllä, siis tämmösen että minkälainen lomamalli esimerkiksi vanhuksille, että siis nä-, et näist vois niin ku tehdä niin ku kaupallisiakin...niin kehittää vähän tällä samalla sapluunalla just näitä hiljaisia aikoja...että jostain tämmösestä voi, vois ihan oikeesti tulla sitte, siis ei mikään superbisnes, mutta kun se vois ehkä näitä hiljaisina aikoina työllistää, että sillä vois olla ihan, ihan niin ku sillä lailla kaupallista merkitystä.

Kittilän ihmisten toiminta voisi olla esimerkkinä vanhuksille järjestettävästä lomamallista, ja siitä, kuinka sesongin ulkopuoliseen aikaankin voidaan työllistää matkailuyrityksiä. Sadun puheessa Kittilän ihmisten toiminta näyttäytyy myös mahdollisena mallina vanhuksille järjestettävästä kaupallisesta matkailutoiminnasta tulevaisuudessa. Toiminnasta voisi olla siis vastavuoroista hyötyä niin matkailuyrittäjille, -työntekijöille kuin vanhuksillekin.

Kun Karilta kysyttiin, millaista matkailutoimintaa Kittilän ihmisten järjestämät lomat ovat ja miten niitä hänen mielestään voisi määritellä, vastaus kuuluu:

No, no ei varsinaisesti, en mie sano, että eihän se mikään bisnes ole, että se on enempiki tämmöstä, tosiaan olemassa olevan matkailuinfran hyödyntämistä ja sitten, sitten kyllähän se niin kun image -kysymys tälle ympäristölle on...ja sitte taas ku ajattelee sitä, että poikiiko tää joskus jotain sitten, että ku tää valtakunnallisesti laajenee tämmönen virkistystoiminta, me voitais saada tänne jostaki muualtakin vastaavasta yhdistyksestä porukkaa virkistäytymään kesällä ja hiljaisina aikoina, se, se sitten taas kiinnostaa

toisaalta se puoli.

Kari määrittelee Kittilän ihmisten toiminnan olemassa olevan matkailuinfrastruktuurin hyödyntämisenä ja myönteisen imagon tuottajana Kittilän ympäristölle. Myös Kari puhuu Kittilän ihmisten toiminnan mahdollisesta laajentumisesta ja tulevaisuuden hyödyntämisestä jopa kaupallisessa mielessä. Samoin kuin Sadulla, myös Karilla on mielessä sesongin ulkopuolisten, kesän ja muuten hiljaisten aikojen piristäminen. Kari arvelee myös, että Kittilän ihmiset voisi toimia esimerkkinä jopa valtakunnallisesti laajenevalle virkistystoiminnalle. Hänen mielestään siis Kittilän ihmiset voi toimia mallina myös muille paikkakunnille perustettavista vastaavanlaisista yhdistyksistä.

Myös Satu näkee Kittilän ihmiset esimerkkinä saman tyyppisen toiminnan järjestämisestä muualla:

...sillä vois olla niin ku siis semmosta, et se vois olla niin ku esimerkkinä että, ku näistä vanhusasioista ei kirjeteta mitään muuta kun kielteisiä asioista, niin ehkä tää olis niin ku semmosena rohkasevana esimerkkinä että, et tämmöstä kivaa voi keksii muuallaki. Siis kaikkialla ei oo Leviä, mut siis siellä voi- voidaan järjestää konsertti tai päiväretki tai...

Sadun mielestä Kittilän ihmisten toiminnasta voisi olla hyötyä yhteiskunnallisesti jopa koko ”vanhusasialle”. Yhdistys on esimerkki vanhuksille järjestettävästä hyvästä toiminnasta, joka voi olla myös pienimuotoisempaa, kuin mitä se Kittilässä on. Toiminnasta voisivat siis tulevaisuudessa hyötyä myös laajemmin sekä erilaiset yritykset että vanhukset.

Kittilän ihmisten toiminnassa näyttää aineistoanalyysin perusteella pätevän hyvin hyötymoraalin, eli utilitarismin periaate: suurin määrä hyvää suurimalle osalle ihmisiä. Yksi syy Kittilän ihmisten perustamiselle on ollut halu tasata epäsuhtaa Kittilän tavallisten asukkaiden ja Levin sekä turistien saaman hyödyn välillä. Aiemmin Leviin ja matkailuun on panostettu syrjäkylien ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella, mutta Kittilän ihmisten toiminta helpottaa haastateltavien mukaan tätä epätasapainoa. Toiminta hyödyttää sekä ikäihmisiä että yrityksiä. Matkailuyritykset voivat nostaa profiliaan eettisinä toimijoina osallistumalla ikäihmisten auttamiseen. Lahjan vastavuoroisuus näkyy siis matkailuyrittäjien toiminnassa, kun he antavat palveluita Kittilän ihmisten käyttöön ja saavat hyväksyntää ja eettistä imagoa

korvauksena.

Myös paikallisten ihmisten hyötyminen kuuluu olennaisena osana eettiseen matkailuun, ja paikallisuus näyttääkin olevan tärkeää haastatelluille Kittilän ihmisten jäsenille. Kittilän ihmisten toiminnasta hyötyvät paikallisesti sekä Kittilän vanhukset että matkailuelinkeino. Lahjan vastavuoroisuus toteutuu monella tasolla: matkailuelinkeino tukee toimintaa ja saa sitä kautta hyötyä, ja myös koko Kittilän kunta voi nostaa eettistä profiiliaan toiminnan johdosta. Kittilän ihmisten järjestämille lomille osallistuvia vanhuksia pidetään kunnan perustajina ja kasvattajina, ja toiminnalla annetaan tavallaan vastalahja heille heidän menneistä panostuksistaan Kittilän hyväksi.

Kittilän ihmisten toiminnassa paikalliset yritykset auttavat ikäihmisiä ja tekevät lahjoituksia yhteistyössä ja altruistisesti. Vastavuoroisesti yritykset saavat jatkettua hieman matkailusesonkia, koska Kittilän ihmisten lomat järjestetään sesongin ulkopuolisena aikana. Yritykset myös saavat julkisuutta eettisinä toimijoina osallistuessaan Kittilän ihmisten toimintaan ja laajemmin myös koko Levi voi nostaa profiiliaan eettisenä matkailukeskuksena matkailuyritysten osallistuessa yhteistyössä Kittilän ihmisten toimintaan.

Kittilän ihmiset voisi toimia esimerkkinä eettisestä matkailutoiminnasta ja sesongin jatkamisesta myös muille matkailukeskuksille ja matkailuyrittäjille. Tällä tavalla toiminnasta voisi olla hyötyä myös laajemmin, jopa yhteiskunnallisesti. Kittilän ihmisten näyttämä esimerkki vanhusten hyväksi tehtävästä työstä voi auttaa jopa yhteiskunnallisesti vanhusasian positiivisessa tuomisessa esiin.

6 PYYTEETÖN LAHJA?

Kittilän ihmisiä voi tarkastella myös vapaaehtoistyön näkökulmasta. Stebbinsin (2004, s. 4) mukaan vapaaehtoisuus on pakottamatonta apua, jota tarjotaan joko virallisesti tai epävirallisesti ilman palkkaa, tai korkeintaan nimellisellä korvauksella, ja siitä hyötyvät sekä muut ihmiset että itse vapaaehtoinen. Vapaaehtoistyötä tehdään jonkin merkityksellisen asian puolesta, ja samalla saavutetaan erilaisia sosiaalisia ja yksilöllisiä ”palkintoja”. Kaksi yhteistä vaikutinta kaikille vapaaehtoistyötä tekeville ovat altruismi, ja toisaalta oman edun tavoittelu (self-interest). (Stebbins, 2004, s. 2.) Jatkan Kittilän ihmisten toimintakonseptin eettisten ulottuvuuksien analyysia lahjan näkökulmasta seuraavaksi vapaaehtoistyön kautta.

6.1 Vapaaehtoisuuden palkkio

Maussin (1999) mukaan pyyteetöntä lahjaa ei ole olemassa. Tämä ajatus sai vahvistusta ainakin seuraavissa haastattelulainauksissa. Kun Marttia pyydettiin kuvailemaan Kittilän ihmisten toimintaa, hän alkaa kertoa Kittilän ihmisten jäsenmääristä ja siitä, kuinka itsekin alkoi jäseneksi, ja huomaa seuraavanlaisen ilmiön:

...ja sitte semmonenki ilmiö, että niitä jäseniä tuli sitten aika runsaasti sen ensimmäisen matkan jälkeen, kun, kun se ihmetteli, että kun ilmaiseksi pääsee, ei maksa mitään, kyytit on ilmaisia, ruuat on ilmaisia, majotukset on ilmaisia, kaikki on ilmasta, niin ne halus sitten maksaa sen jäsenmaksun.

Myös Satu kertoo samasta asiasta:

...se on tehty kyllä selväks, että jäsenyys ei oo ollenkaan mikään maksu tästä lomasta eikä mitään, mutta että ne nyt saa laittaa hyvän kiertämään, niin ny meille on tullu jo nytte varmaan niin ku uusista jäsenistä suuri osa alkaa olla, että meillä on tullu näitä viitisenkymmentä näitä paikallisia ikäihmisiä jo jäseneks...jokka on lomilla ollut tai jokka on sitte kuullu, kuullu tästä muualta...

Kittilän ihmisten järjestämät lomat ovat ikäihmisille täysin ilmaisia, mutta lomilla olleista tai lomista kuulleista paikallisista ikäihmisistä on kuitenkin moni liittynyt Kittilän ihmisten jäseneksi ja maksanut jäsenmaksun. Täysin ilmaisen loman vastaanottaminen näyttää siis olevan vaikeaa, ja saatu apu halutaan jotenkin korvata. Kittilän ihmisten toimintaa on aiemmin luonnehdittu lähinnä hyväntekeväisyydeksi. Maussin (1999, s. 124) mukaan hyväntekeväisyys haavoittaa kohdettaan, koska antaminen merkitsee ylemmyyden osoittamista, sitä että antaja on enemmän ja korkeampi. Vastaanottaminen ilman vastavuoroisuutta tai suuremman lahjan antamista taas tarkoittaa alistumista riippuvaisuuteen ja alistumista alemmaksi. Ehkä tässä hyväntekeväisyyden luonnehdinnassa piilee myös yksi syy siihen, miksi lomille osallistuneet ikäihmiset ovat halunneet jollain tavalla korvata saamansa avun.

Seuraavassa Kittilän ihmisten jäsenet kertovat kokemuksistaan vapaaehtoistyössä. Satu aloittaa:

...täähän on, niin ku tässä, tässä muodossaan täähän on niin kun hyväntekeväisyyttä, eli siis, vähän kyllä niin ku sillai raamatullisesti että, että jokainen tuo lahjojaan mitä on...ja, ja näillä matkailuyrityksillä, kun heillä on ne yritykset, niin tällä konstilla he voi tehdä hyvää, niin kun näitä lomia ja sitte kyllä meille ittellemme tästä kyllä tulee kauheen hyvä mieli.

Vapaaehtoistyöhön kuuluu toisaalta altruismi, toisaalta oman edun tavoittelu.

Vapaaehtoistyötä tehdään jonkin asian tai ihmisten hyväksi, ja tästä työstä saadaan jonkinlainen palkkio. Kittilän ihmisten toiminta antaa matkailuyrityksille keinon tehdä hyvää, ja myös itse vapaaehtoistyöntekijöille tulee Sadun mukaan toiminnasta hyvä mieli. Hyvän tekeminen ja hyvän mielen saaminen näyttäisivät toimivan kannustimina Kittilän ihmisten toimintaan ja hyvä mieli on myös palkinto tehdystä työstä.

Myös Kerttu puhuu siitä, mitä vapaaehtoistyöntekijä saa työstään Kittilän ihmisissä:

...sitä saa niin kun, niin itte niin kun niin monta asiaa, niin kun näkee sen, sen heidän (vanhusten) hymynsä ja sen iloisuuden, miltä heistä tuntuu, niin silloin se, sitä ei rahalla korvata... Se on kuule niin hyvä palkkio, että mä haluun jatkaa tätä työtä.

Toisessa kohtaa Kerttu vielä jatkaa:

...niin ne, niin et sieltä (vanhuksilta) saa niin hyvää palautetta, että se tuntuu, että ittelläki on siivet selässä...

Kerttu tuntee saavansa suuren palkkion vapaaehtoistyöstään Kittilän ihmisissä. Hyvä mieli ja tyydytys työstä kannustavat jatkamaan mukana toiminnassa. Hän pitää tätä aineetonta palkkiota, hyvää mieltä, onnellisuutta ja iloisuutta niin arvokkaana, ettei sitä voisi rahalla korvata. Vastavuoroinen lahja toteutuu vapaaehtoistyön ja palkkioksi saadun hyvän mielen ja ilon myötä.

Kun tarkastellaan Kittilän ihmisten jäsenten haastatteluja vapaaehtoistyön ja lahjan -käsitteen näkökulmista, lahjojen tai palvelusten vastavuoroinen antaminen ja saaminen näkyy useissa eri yhteyksissä. Kittilän ihmisten järjestämällä lomilla olleet ikäihmiset ovat halunneet korvata saamansa loman maksamalla Kittilän ihmisten jäsenmaksun, vaikkei tätä ole vaadittu. Vapaaehtoistyöntekijät taas saavat työstään palkinnoksi esimerkiksi hyvää mieltä ja iloa. Myös lahjoittajaryitykset saavat vapaaehtoistoiminnastaan hyvää mieltä, peeärrää ja imagoa, ja osa myös rahallisen korvauksen.

Näyttäisi siltä, että Kittilän ihmisten vapaaehtoistyöntekijät saavat toiminnastaan vapaaehtoistyöhön olennaisesti kuuluvan ”palkkion”. Palkkio ilmenee lähinnä henkisenä korvauksena, joka myös toimii kannusteena jatkaa työskentelyä Kittilän ihmisissä. Palkkio voi olla hyvä mieli tai Kertun sanoin tunne siitä, että on ”siivet selässä”. Kittilän ihmisten jäsenet pitävät tällaista aineetonta korvausta tekemästään työstä tärkeämpänä kuin rahallista korvausta.

6.2 Oikea muoto auttamiselle

Kittilän ihmisten hyväntekeväisyys ja vapaaehtoistyö kiinnostaa ihmisiä erityisesti silloin, kun he voivat työssä toteuttaa itseään tai tehdä sellaista vapaaehtoistyötä, joka herättää heissä mielenkiintoa. Martti aloittaa:

Niin mulla oli muuten seki sitten yllätys, että se niin hyvin ihmiset otti sen (Kittilän ihmiset) omakseen, hyväksyivät sen, ja se on vaan osoitus siitä, että kyllä ihmisillä on hau-, auttamisen halua, kun se vaan ohjataan oikealla tavalla ja löydetään oikea muoto sille, että se kiinnostaa.

Martin mielestä halutaan auttaa, kun auttamiselle löydetään oikea muoto ja tapa joka kiinnostaa. Kittilän ihmisissä vapaaehtoistyöntekijät auttavat yleensä jo osaamallaan tavalla. Martin mukaan auttaa halutaan, mutta halutaan tehdä se itselle sopivana ajankohtana, sekä sopivalla tavalla. Haastattelulainauksessa näkyy vapaaehtoistyön vastavuoroisuus, lahjan ja vastalahjan vuorottelu. Auttaa halutaan, mutta halutaan saada myös jotain itselle, auttaa tavalla joka miellyttää myös avunantajaa itseään. Puhdasta altruismia luonnehdittiin myös aiemmin liian vaativaksi. Kittilän ihmiset tasapainottavat oman hyvän ja muiden auttamisen välistä suhdetta saamalla jotain myös itselleen, tekemällä työtä joka kiinnostaa.

Satu vastasi Kittilän ihmisten toiminnan merkityksestä hänelle itselleen seuraavasti:

...ihmisellä on pohjimmiltaan syvä tarve tehdä jotain hyvää. Mutta pitää löytää semmonen tapa, jossa voi niin kun tuoda niitä omia taitojaan esille...kyllä tää on, saa meidät eläkeläiset kokemaan omaa, omaakin elämäämme huomattavan merkitykselliseksi...tää nyt on vaan hienoo...

Myös Sadun mielestä hyvän tekemiselle on löydettävä sellainen tapa, jossa voi käyttää omia taitojaan ja joka kiinnostaa. Kittilän ihmisten toiminnalla on Sadulle suuri merkitys, hän kokee saavansa toiminnasta huomattavaa merkitystä elämälleen. Vastavuoroisuus toteutuu siis myös Sadun puheessa. Tarve tehdä hyvää on suuri, mutta on löydettävä tälle hyvänteekemiselle sellainen tapa, josta saa tyydytystä ja merkitystä myös omalle elämälleen.

6.3 Hyvää peeärrää

Toisentyypistä vastavuoroisuutta Kittilän ihmisten toiminnassa näkyy siinä, kuinka toimintaan osallistuvat tai lahjoituksia tekevät yritykset saavat vastapalveluksena esimerkiksi julkisuutta, hyvää mainetta ja pr:ää. Kari määritteli Kittilän ihmisten toiminnan merkitystä yleisemmin ja hänelle itselleen:

Noo, henkilökohtaisesti tietenki tuntuu hyvältä tuommoset kun toimintaa pyöritetään ja tehdään, ja tuen sitä lämpimästi ja yleensäki niin ku mieltii niin, meillähän on aika monenlaista toimijaa tässäkin kunnassa erilaisia hyväntekeväisyisyhdistyksiä ja muita niin, tää on minusta semmosta konkreettista, selkeää, se, se tekee hyvän mielen etkä siellä kulkee ja käy, ja saa hyvän julkisuuden.

Kari vertaa Kittilän ihmisten toimintaa hyväntekeväisyyteen. Hänen mielestään toiminnan pyörittäminen tuntuu hyvältä, vapaaehtoistyöntekijät saavat hyvän mielen ja lisäksi (vapaaehtoistyöntekijät ja lahjoittajayritykset) saavat hyvän julkisuuden. Hyvän julkisuuden saaminen toteutuu Kittilän ihmisten toiminnassa konkreettisella tavalla.

Puhuttaessa Kittilän ihmisten toiminnan merkityksestä yleisemmin Kittilän asukkaille ja kaikille toimintaan osallistuville osapuolille (jäsenille, lahjoittajille, vapaaehtoistyöntekijöille) Martti mainitsee myös hiljaisten aikojen hyödyntämisen merkityksen Kittilän matkailuyrittäjille:

...nämä yrittäjät juuri tämmösenä aikana, jolloin ne tienestit ei ole kovin runsaat, niin ne mielellään auttavat omalta osaltaan sillä tavalla, että antavat puoleen hintaan näitä palveluita, niin niilläki on varmaan silloin hyvä mieli kun ne pystyy tällä tavalla auttamaan, joka ei itse asiassa maksa heille juuri mitään, koska ei kukaan olis kuitenkaan maksa-, antamassa niitä parempia...maksuja...

Martti toteaa lahjoittajayritysten kohdalla saman asian, joka näkyi myös vapaaehtoistyöntekijöiden kohdalla. Auttaa halutaan, mutta halutaan tehdä se itselle sopivana ajankohtana ja itselle sopivalla tavalla. Myös lahjoittajayrityksille uskotaan tulevan hyvä mieli, kun he pystyvät auttamaan.

Martilta kysyttiin, millainen merkitys Kittilän ihmisten toiminnalla on Kittilän matkailulle:

...niin no, on se semmosta peeärrää, että ku siihen osallistuu nämä matkailuyrittäjät, niin se on peeärrää sitte, ku siitä kuul- kuullaan sitte, lehdet välittävät tietoa ympäri Suomen niin, jaa että Kittilässä on semmosia matkailuyrittäjiä, että ei ne olekkaan kovin ahneita...

Myös Satu puhuu ”hyvästä pr:stä”, kun puhutaan Kittilän ihmisten lahjoittajayrityksistä, ja siitä, kuinka lahjoittajien logot näkyvät Kittilän ihmisten nettisivuilla:

...mainos, se on sitä, että ne saa logonsa mejän (Kittilän ihmisten) nettisivuille, että se on, kyllähän se niin ku pr-, hyvää peeärrää on...

Kun Martilta kysyttiin, mitä yritykset saavat lahjoittaessaan palvelujaan Kittilän ihmisten toimintaan, hän vastasi:

...ei ne muuta saa ko hyvän mielen ja sitten kansalta myötätuntoa, kun ovat tämmösessä mukana...

Yrittäjät saavat Kittilän ihmisten toiminnasta vastalahjana hyvää peeärrää. Kittilän ihmisissä toimimista pidetään myös oivana tapana saada hyvää julkisuutta: lehdet levittävät tietoa ympäri Suomen ja myös yhdistyksen internet-sivuilla yritykset saavat näkyvyyttä. Callananin ja Thomasin (2005, s. 185) mukaan viime vuosina monet hyväntekeväisyysjärjestöt ovatkin alkaneet tehdä yhteistyötä matkanjärjestäjien kanssa. Hyväntekeväisyysjärjestöt keräävät varoja matkailutapahtumilla tai vapaaehtoisprojekteilla, ja samaan aikaan matkanjärjestäjät antavat kuvan itsestään eettisesti ja sosiaalisesti vastuullisina toimijoina ottaessaan osaa tällaisiin hyväntekeväisyysprojekteihin (McCallin, 2001, Callananin & Thomasin, 2005, s. 185 mukaan). Kittilän ihmisissä toimivat matkailuyritykset antavat kuvan itsestään eettisempinä toimijoina.

6.4 Yhteiskunnallinen merkitys

Kittilän ihmisten toiminnalla nähdään olevan myös laajempaa, yhteiskunnallista merkitystä. Kysyttäessä, millainen merkitys Kittilän ihmisten toiminnalla voisi olla yhteiskunnallisesti, ja erityisesti myös Leville, Satu kertoo:

...ja kyl siis oikeestaan mää olisin sitä mieltä, että kymmenen vuoden päästä niin kun Levi on maailman ainoa tut-, matkailukeskus joka, joka kantaa, niin ku yhteiskuntavastuu ulottuu paikkakunnan syrjäseutujen vanhusten virkistämiseen, niin ei se oo, ei soo Levillekään huono juttu.

Satu näkee Kittilän ihmisten toiminnan olevan hyvää pr:ää myös koko Leville. Lisäksi hän määrittelee Levin osallistumisen Kittilän ihmisten toimintaan yhteiskuntavastuuksi, ja arvelee, että toimintaan osallistuminen voi taata Leville paremman tulevaisuuden. Kittilän ihmisten toimintaan osallistumisen uskotaan tuovan Leville tunnustusta eettisenä ja vastuullisena toimijana.

Matkailuyritykset siis saavat toiminnastaan Kittilän ihmisissä hyvää mieltä, kansalta myötätuntoa, julkisuutta ja pr:ää. Yritykset näyttäytyvät toiminnan kautta eettisesti ja sosiaalisesti vastuullisina. Kun yritykset toimivat Kittilän ihmisissä lahjoittajina tai vapaaehtoisina, ehkä yrityksen nykyiset ja mahdolliset tulevat asiakkaat ajattelevat Martin sanoin: ”jaa, että Kittilässä on semmosia matkailuyrittäjiä, että ei ne olekkaan kovin ahneita...”. Myös koko Levi nähdään erityisenä yhteiskuntavastuullisena toimijana ja vanhusten auttajana.

Kittilän ihmisten toiminnassa näkyvät vapaaehtoisuuteen liittyvät ulottuvuudet. Vapaaehtoiset tekevät työtään pakottamatta, virallisen yhdistyksen, Kittilän ihmiset ry:n avulla, eivätkä saa palkkaa (paitsi osa lahjoittajayrityksistä nimellisen korvauksen), ja tästä vapaaehtoistyöstä hyötyvät Kittilän ikäihmiset, matkailuyrittäjät, sekä itse vapaaehtoistyöntekijät. Kittilän ihmisten jäsenet ja lahjoittajat saavat altruistisen tekonsa vastineeksi, eli vapaaehtoisuuden palkkioksi hyvää mieltä, julkisuutta, hyvää imagoa ja pr:ää

Maussin (1999) lahjateorian mukaan kaikki lahjat pitää palauttaa jollain erityisellä tavalla. Tämä luo yhteiskuntaan vaihdannan loppumattoman kierron niin aikalaisten kuin eri sukupolvienkin keskuuteen. Kiertävien lahjojen järjestelmä on Maussin mielestä itse yhteiskunta. Myös Kittilän ihmisten toiminnassa lahjojen vastavuoroinen antaminen ja saaminen on läsnä. Toisaalta Kittilän ihmisten järjestämällä lomilla olleet vanhukset ovat halunneet maksaa jäsenmaksun ”korvauksena” saamastaan lomasta. Vastavuoroisena lahjana voi nähdä myös sen, että vapaaehtoistyöntekijöiden on tärkeää saada toimia Kittilän ihmisissä omien lahjojensa puitteissa. Vapaaehtoiset auttavat ikäihmisiä, mutta samalla saavat tehdä sitä, missä ovat hyviä.

7 YHTEENVETO

Etiikka käsittelee moraalisia ongelmia ja ratkaisuja. Nämä etiikan käsittelemät asiat ovat usein tavallisia arkipäivän ongelmia. Moderni etiikka, eli moraalifilosofia pyrkii hakemaan ongelmiin perusteltuja ratkaisuja käsitteellisen ja teoriapitoisen ajattelun avulla (Airaksinen 1987, s. 10). Etiikka etsii myös vastausta siihen, mitä yksilön tulisi tehdä ollakseen hyvä? Miten sitten voidaan sanoa mikä on hyvää ja pahaa? Hyvän ja pahan yksiselitteinen määrittely on vaikeaa, koska moraaliset säännöt ovat erilaisia eri kulttuureissa ja tilanteissa. Filosofien kehittämät etiikan teoriat pystyvät harvoin, jos koskaan antamaan tyhjentäviä käyttäytymisohjeita erilaisiin tilanteisiin. Tunnetuimpia etiikan teorioita on kuitenkin hyvä tuntee yritettäessä ymmärtää eettisyyttä ja moraalialia. Teorioista voi ottaa aineksia erityyppisten tilanteiden moraalisuuden pohtimiseen. Etiikan teoriat myös auttavat tuomaan esiin erilaisia moraalialia ongelmia.

Matkailun eettisyyttä on alettu pohtia viime vuosina yhä enemmän. Etiikan merkitystä matkailun yhteydessä on alettu miettiä vasta, kun ihmiset ovat alkaneet matkailla yhä enemmän ja myös matkailun aiheuttamat negatiiviset vaikutukset ovat kasvaneet suhteessa matkailijoiden määrään. Eettinen matkailu on moniulotteinen asia. Esimerkkiä täysin eettisestä lomasta on vaikea antaa, sellaista ei luultavasti ole edes olemassa. Eettisen matkailun avulla pyritään minimoimaan matkailun aiheuttamat negatiiviset sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset vaikutukset, ja lisäksi yritetään viedä matkailua suuntaan, jossa siitä hyötyisivät kaikki matkailuun osaa ottavat. Erityisesti paikallisille ihmisille kohdistuva taloudellinen hyöty kuuluu eettiseen matkailuun.

Tutkimuskohteeni oli Kittilän ihmiset ry:n vapaaehtoistyöhön perustuva toiminta, jonka väitin edustavan eettistä matkailukonseptia. Hahmotin Kittilän ihmisten toimintaa vapaaehtoistyönä, ja analysoin sitä matkailun etiikan viitekehyksen avulla, jossa Maussin lahjan käsite näytteli keskeistä roolia. Aineistoni, eli Kittilän ihmisten perustajan, vapaaehtoistyöntekijöiden ja lahjoittajan haastattelujen avulla pyrin selvittämään, millaisia eettisiä ulottuvuuksia Kittilän ihmisten toimintaan liittyi ja millä tavalla eettiseen matkailuun kuuluva kaikkien matkailuun osaa ottavien hyötyminen toteutui toiminnassa.

Kittilän ihmisten kaltaista toimintaa ei ole aiemmin tutkittu. Toimintaan näytti jo ensikatsomalta liittyvän monia eettisiä ulottuvuuksia. Butlerin (1992, Weedenin, 2005, s. 235 mukaan) mukaan eettinen matkailu pyrkii muun muassa säilyttämään positiiviset taloudelliset vaikutukset, joita matkailusta kertyy paikallisille. Kittilän ihmiset toimii paikallisesti ja hyödyntää erityisesti paikallisten yritysten palveluita. Myös vaatimus ihmisten matkailusta lähempänä kotiaan toteutuu: ikäihmiset matkustavat oman kunnan alueella, eivätkä käytä esimerkiksi lentokonetta matkustukseen, joten kuljetusten tuottamat ympäristöhaitat ovat pienemmät kuin esimerkiksi ulkomaille suuntautuvilla matkoilla.

Kittilän ihmisten järjestämät lomat hyödyntävät myös erityisesti matkailusesongin ulkopuolista aikaa (Kittilän ihmiset ry), mikä voi osaltaan jatkaa matkailusesonkia ja pienentää matkailupalveluiden tuottajien ja matkailualan työntekijöiden työssä tapahtuvia kausivaihteluita. Yhdistyksen toiminnassa hyödynnetään jo olemassa olevaa matkailuinfrastruktuuria, eikä uusia tiloja tai palveluita tarvitse rakentaa ikäihmisten lomien varten. Myös yrityksen sosiaalinen vastuu toteutuu toiminnassa: Kittilän ihmiset on voittoa tavoittelematon yhdistys, jonka toiminta perustuu vapaaehtoistyölle, jäsenmaksuille ja lahjoituksille.

Analysoin haastatteluaineistoani Maussin (1999) lahjan käsitteen näkökulmasta. Maussin mukaan täysin pyyteetöntä lahjaa ei ole olemassa, vaan lahjojen antoon liittyy aina vastavuoroisuutta, lahjat on aina ”palautettava” jossain muodossa. Vastalahjan laiminlyönti alentaa vastaanottajaa, erityisesti jos lahja on hyväksytty ilman ajatusta vastikkeesta. Pyyteetön lahja ei vahvista ihmisten välistä solidaarisuutta. Myös hyväntekeväisyys haavoittaa kohdettaan, koska hyväntekeväisyyden kohde on aina alemmassa asemassa kuin hyväntekijä. Jos hyväntekeväisyyttä ei pystytä jollain tavalla korvaamaan, kohde myös jää alempaan asemaan. (Mauss, 1999, s. 112-113.)

Aineistoanalyysin perusteella Kittilän ihmisten toiminta on eettistä, vapaaehtoistyöhön ja lahjoituksiin perustuvaa, olemassa olevaa matkailuinfrastruktuuria ja erityisesti matkailusesongin ulkopuolista aikaa hyödyntävää hyväntekeväisyyttä. Lahjan teorian mukaan voisi ajatella, että hyväntekeväisyys ei olekaan vain hyvän tekemistä, vaan

myös keino käyttää valtaa. Kittilän ihmisten tapauksessa hyväntekeväisyydestä kuitenkin hyötyvät sekä vastaanottaja että myös hyväntekijä, joka saa teostaan esimerkiksi hyvän mielen. Kittilän ihmisten toiminnassa myös hyväntekemisen kohteen alempaan asemaan joutuminen ei pidä paikkaansa, koska ikäihmiset osallistuvat ilmaislomille vapaaehtoisesti, eikä heidän ole pakko ottaa hyväntekeväisyyttä vastaan. Toisaalta yhdistyksen järjestämällä lomilla olleet vanhukset ovat usein myös halunneet korvata saamansa ilmaisen loman maksamalla Kittilän ihmisten jäsenmaksun.

Kittilän ihmisten toiminnan eettisiä ulottuvuuksia ovat sen altruistisuus, sitoutumattomuus esimerkiksi uskontoon tai politiikkaan ja tasa-arvoisuus. Yhdistyksen toiminnassa on altruistisuutta, epäitsekästä toisista ihmisistä huolehtimista. Puhtaan altruistista muiden puolesta uhrautumista eettisen toiminnan ei kuitenkaan tarvitse olla. Lahjan teorian näkökulmasta hyväntekijät myös saavat eettisestä työstään korvauksena esimerkiksi hyvää mieltä tai hyvää julkisuutta. Kittilän ihmisten toimintakonseptin määrittelyssä tärkeää on myös sen sitoutumattomuus esimerkiksi uskontoon tai politiikkaan. Kaikenlaiset ihmiset ovat tervetulleita mukaan. Lisäksi tasa-arvo näyttäytyy tärkeänä eettisenä ulottuvuutena, yhtenä yhdistyksen määrittävänä piirteenä.

Kittilän ihmisten toimintakonseptin eettisten ulottuvuuksien lisäksi pyrin selvittämään, millä tavalla eettiseen matkailuun kuuluva kaikkien matkailuun osaa ottavien hyötyminen toteutui toiminnassa. Yhdistyksen konseptiin pätee hyötymoraalin, eli utilitarismin periaate: suurin määrä hyvää suurimmalle osalle ihmisiä. Kittilän ihmisten toiminnasta hyötyvät kaikki siihen osaa ottavat. Eräs tärkeimmistä syistä Kittilän ihmisten perustamiselle on ollut halu tasata epäsuhtaa Kittilän tavallisten asukkaiden ja Levin sekä turistien saaman hyödyn välillä. Aiemmin Leviin ja matkailuun on panostettu syrjäkylien ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella, mutta Kittilän ihmisten toiminta on tullut osaltaan hieman helpottamaan tätä epätasapainoa. Toiminta hyödyttää ikäihmisiä, mutta myös lahjoittajayrityksiä. Matkailuyritykset voivat esimerkiksi nostaa profiiliaan eettisinä toimijoina osallistumalla ikäihmisten auttamiseen.

Myös paikallisten ihmisten hyötyminen kuuluu olennaisena osana eettiseen matkailuun, ja paikallisuus näyttikin olevan tärkeä asia Kittilän ihmisten jäsenille. Kittilän ihmisten

toimintakonseptissa hyötyvät paikallisesti sekä Kittilän vanhukset että matkailuyrittäjät ja koko alue. Lahjan vastavuoroisuus toteutuu monella tasolla: paikalliset yritykset auttavat ikäihmisiä ja tekevät lahjoituksia yhteistyössä ja altruistisesti. Vastavuoroisesti yritykset saavat jatkettua hieman matkailusezonkia, koska Kittilän ihmisten lomat järjestetään sesongin ulkopuolisena aikana. Yritykset myös saavat julkisuutta eettisinä toimijoina ja laajemmin myös Levi ja Kittilän kunta voi nostaa profiiliaan eettisenä matkailualueena siellä toimivien matkailuyritysten osallistuessa Kittilän ihmisten toimintaan. Kittilän ihmisten järjestämille lomille osallistuvia paikallisia vanhuksia pidetään myös kunnan perustajina ja kasvattajina, ja toiminnalla annetaan tavallaan vastalahja heille heidän menneistä panostuksistaan Kittilän hyväksi.

Kittilän ihmisten toiminnasta voi olla hyötyä myös sen antaman esimerkin kautta. Kittilän ihmiset on esimerkki eettisestä matkailukonseptista ja sesongin jatkamisesta myös muille matkailukeskuksille ja matkailuyrittäjille. Konseptista voi siis olla hyötyä myös laajemmin, jopa yhteiskunnallisesti. Kittilän ihmisten näyttämä esimerkki vanhusten hyväksi tehtävästä työstä voi auttaa yhteiskunnallisesti myös vanhusasiain positiivisessa tuomisessa esiin.

Analysoin Kittilän ihmisten toimintakonseptia myös vapaaehtoistyön kautta. Vapaaehtoistyöhön liittyy sekä altruismia että oman edun tavoittelua. Vapaaehtoistyötä tehdään pakottamatta, virallisesti tai epävirallisesti, ilman palkkaa tai nimellisellä korvauksella, ja niin, että siitä hyötyvät sekä avunsaaja että vapaaehtoinen. Vapaaehtoistyötä tehdään jonkin merkityksellisen asian puolesta, ja samalla saavutetaan erilaisia sosiaalisia ja yksilöllisiä ”palkintoja”. Vapaaehtoistyön määritelmät soveltuvat hyvin Kittilän ihmisten toimintaan. Halutaan auttaa, mutta itselle sopivalla tavalla, ja halutaan myös saada tästä auttamisesta jonkinlainen palkinto. Kittilän ihmisten haastatteluissa viitattiin siihen, kuinka ihmisillä on olemassa tarve tehdä hyvää, mutta hyväntekeväisyydelle on löydettävä oikeanlainen kanava ja tapa, niin että se kiinnostaa, ja niin että hyväntekijäkin pääsee toteuttamaan itseään ja voi tehdä sitä, minkä osaa. Kittilän ihmisten jäsenet, vapaaehtoistyöntekijät ja lahjoittajat myös saavat työstään palkinnoksi hyvää mieltä, merkitystä elämälleen, julkisuutta ja pr:ää.

Matkailun tutkiminen eettisestä näkökulmasta on tärkeää. Tutkimukseni yhteiskunnallinen tavoite olikin eettisen matkailun tuominen yhä suuremman ihmisjoukon tietoisuuteen. Halusin herätellä ihmisiä ajattelemaan eettisyyttä matkailussa. Kittilän ihmisten toiminta edustaa pienimuotoista, eettistä matkailukonseptia. Erityinen hyvä puoli tutkimuksessani on Kittilän ihmisten toimintaideasta ja sen antamasta esimerkistä kertominen. Kittilän ihmisten konsepti voi olla esimerkkinä myös muualla järjestettävälle, samantyyppiselle toiminnalle. Samanlaisella eettisellä konseptilla olisi mahdollista järjestää lomia myös muille kohderyhmille. Lisäksi yhdistyksen toimintaa olisi mielenkiintoista tutkia eettisen matkailun viitekehyksen avulla myös lomille osallistuvien ikäihmisten näkökulmasta.

8 KIITOKSET

Haluan kiittää graduni ohjaajaa, Matkailun kulttuurintutkimuksen professori Soile Veijolaa laadukkaasta ohjauksesta, sekä erinomaisista korjausehdotuksista ja kommentteista. Kiitos myös gradun toiselle tarkastajalle Tapio Nykäselle hyvistä kommentteista. Kiitokset Kittilän ihmiset ry:n perustajille Satu ja Kari Saloselle avusta yhdistykseen tutustumisessa ja haastateltavien löytämisessä. Sadulle kiitos myös haastateltavana toimimisesta. Kiitos muille haastattelemilleni Kittilän ihmisten jäsenille: Kari Tohmolle sekä kahdelle vapaaehtoistyöntekijälle. Kiitokset kaikille ystävilleni kannustuksesta gradun teon aikana ja erityiskiitos Tiialle konkreettisesta lapsenhoitoavusta tutkimukseni valmistumisen jouduttamiseksi. Kiitos äidille ja isälle kaikesta avusta. Kiitos tyttärelleni Varpulle, kun tuot iloa jokaiseen päivään. Ja viimeisenä, mutta ei vähäisinpänä, kiitos rakkaalle miehelleni Villelle. Olet paras!

LÄHTEET

- Airaksinen, T. (1987) *Moraalifilosofia*. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Callanan, M. & Thomas, S. (2005). Volunteer tourism – deconstructing volunteer activities within a dynamic environment. Teoksessa M. Novelli (toim.), *Niche tourism, contemporary issues, trends and cases* (s. 183-200). Oxford: Elsevier.
- Douglas, M. (1999). Pyyteettömiä lahjoja ei ole. Esipuhe teokseen M. Mauss (1999), *Lahja, vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. (s. 7-23). Ranskan ja englannin kielistä suomentaneet J. Nurmiainen ja J. Hakapää. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Fennell, D. (2006). *Tourism ethics*. Clevedon: Channel View Publications.
- Fennell, D. & Malloy, D. (2007). *Codes of ethics in tourism - practice, theory, synthesis*. Clevedon: Channel View Publications.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holden, A. (2005). *Tourism studies and the social sciences*. London: Routledge.
- Jokinen, A. (1999). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 37-53). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1993). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 75-108). Tampere:

Vastapaino.

Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1999). Diskursiivinen maailma. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 17-47). Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. & Suoninen, E. (1999). Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 233-252). Tampere: Vastapaino.

Kittilän ihmiset ry., toimintakertomus vuodelta 2010 ja 2011. Haettu 12.7.2011 ja 7.1.2013. osoitteesta: <http://kittilanihmiset.fi/toimintakertomus.shtml>

Mauss, M. (1999). *Lahja – vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Ranskan ja englannin kielistä suomentaneet J. Nurmiainen ja J. Hakapää. Helsinki: Tutkijaliitto.

Pietilä, I. (2010). Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 212-241). Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M.

- Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 424-431). Tampere: Vastapaino.
- Smith, M. & Duffy, R. (2003). *The ethics of tourism development*. Abingdon: Routledge.
- Stebbins, R. A. (2004). Introduction. Teoksessa R.A. Stebbins & M. Graham (toim.), *Volunteering as leisure, leisure as volunteering, an international assessment* (s. 1-12). CABI Publishing, Wallingford.
- Suoninen, E. (1993). Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 48-74). Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, E. (1999). Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 17-36). Tampere: Vastapaino.
- Swain, M.B. (2004). (Dis)embodied experience and power dynamics in tourism research. Teoksessa J. Phillimore & L. Goodson (toim.), *Qualitative research in tourism: epistemologies and methodologies*. (s. 102-118). London: Routledge.
- Tribe, J. (2004). *Knowing about tourism. Epistemological issues*. Teoksessa J. Phillimore & L. Goodson (toim.), *Qualitative research in tourism: epistemologies and methodologies* (s. 46-62). London: Routledge.
- Viljanen, A. (2008). Vapaaehtoisturismin etiikka: sosiokulttuurinen analyysi kansainvälisen vapaaehtoistyön vaihtosuhdejärjestelmästä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta, Matkailututkimus.

Weeden, C. (2005). Ethical tourism – is its future in niche tourism? Teoksessa M. Novelli (toim.), *Niche tourism, contemporary issues, trends and cases* (s. 233-245). Oxford: Elsevier.